Maslahat ile Nas Arasındaki İlişki

Ebû Muâz el-Çubukâbâdî

Giriş

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Şüphesiz hamd yalnız Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ibadete layık hak ilâh yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür.

"**Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun ve siz ancak Müslümanlar olarak ölünüz."** (Al-i İmran; 103)

"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da eşini var eden, her ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir." (en-Nisâ; 1),

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin, günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur." (el-Ahzâb; 70-71)

Bundan sonra, Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kelam'ı, yolların en hayırlısı Muhammed Sallallahu aleyhi ve sellem'in

yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlarıdır. Her sonradan çıkarılan şey bid'attir ve her bid'at sapıklıktır. Her sapıklık da ateştedir.

Şüphesiz İslâm dini, bütün zaman ve mekânlara uygun olan bir dindir. Bu konu bütün Müslümanları ilgilendiren bir konudur. Zira maslahat hususunda insanların farklı görüşleri vardır. Birçok kimse şahsî maslahatları ile dinin maslahatları arasında ayrımı gözetmedikleri için meseleler kendilerine karışık gelmektedir.

Dini tamamen yıkmaya çalışanlar da maslahat olduğunu iddia ettikleri şeylerle hevaya tabi olmayı yasaklayan birçok naslara muhalefet etmişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنَ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ

"**Allah'tan bir hidayet olmaksızın hevasına uyandan daha sapık kim vardır**?" (Kasas 50)

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ

"**Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız ve hevasına uyan kimseye itaat etme**." (Kehf 28)

Bu menhec, sapık bir menhecdir. Bütün görüşleri dinleyen, sonra bunları karşılaştırarak en güzeline tabi olan iman ehlinin menhecine aykırıdır. Onlar böylece akıl ve iman sahibi olan kimselerdir. Eğer bir konuda özel bir nas yoksa maslahat gerçekleştiği zaman bu gözetilerek amel edilmesi gerekir. Maslahatın zıddı olan mefsedet gerçekleştiği zaman ise onu

gidermek ve kapılarını tıkamak gerekir. Salah (iyilik), ıslah (düzeltme), fayda verme ve hayra teşvik eden genel kapsamlı naslar bu konuda bize yeter. Batılılaşma ve laiklik davetçileri ise İslam dininin yüceliğini ve hikmetlerini idrak edemediklerinden, İslam dini ile kulların maslahatları arasında hayalî bir zıtlık üretmeye çalışırlar.

İslam dini, bütün türleriyle maslahatların korunmasını güvence altına almıştır. Bu yüzden bu mihveri seçenler, Müslümanların genelinin ve âlimlerinin boyunlarındaki şuuru hedef almışlar ve İslam'ın aleyhinde türlü fikrî harp çeşitleriyle tuzaklar kurmuşlardır.

Maslahat Kavramı

Maslahat: mana ve vezin olarak “menfaat”tir. Salâh/iyilik anlamındadır. Fesadın/mefsedetin zıddıdır.

Kur’ân’da maslahat kelimesi hak ile irtibatlı kullanılmıştır:

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ

“**Eğer hak, onların hevâ ve heveslerine tâbi olsaydı, gökler, yer ve içindeki herkes, mutlaka boğulurdu. Oysa biz onlara, şân ve şereflerini ihtiva eden Kur'ân'ı getirdik; fakat onlar, bundan yüz çevirmektedirler**.” (Muminun 71) Bu ayette geçen hak; hevanın zıddı olan vahiydir.[1]

Maslahat kavramı sünnette ise mefsedetin zıddı olarak geçmiştir. Bu ise Kur’ân’daki manasından farklı değildir. Maslahat; fayda vermek ve hayırdır.

Usulcülere göre ise maslahat; hikmet sahibi şeriat koyucunun kulları için, onlara dinlerini, canlarını, akıllarını, nesillerini ve ırzlarını korumak için kastettiği bütün faydalardır.[2]

---

[1] Maverdî Tefsiri (4/62)

[2] Abdulkerim b. Ali b. Muhammed en-Nemle, El-Muhezzeb Fi İlmi Usûli Fıkhi’l-Mukarin (2/1003) Ahmed er-Riysûnî, Nazariyetu’l-Mekasıd İnde’l-İmam eş-Şâtıbî (1/233) Muhammed Tahir Hakîm, Riayetu’l-Maslahat ve’l-Hikme (1/199)

Şeriate göre maslahat; ibadet veya adet olarak dinin maksatlarına götüren sebeptir.[3]

Nas Kavramı:

Nas; lügatte bir şeyin son noktasıdır.[4]

Nas; dinde ise şeriat koyucunun maksadını bildiren metin ve ifadelerdir. Kur'ân-ı Kerim ayetleri ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in hadislerine nas denir.[5]

Nas ve Maslahat Arasındaki İlişki

Maslahatın gerçekleştirilmesi, dinin asıllarından bir asıldır.[6] Bu nassın gaye ve maksadıdır.

Dini indiren, kulların maslahatını daha iyi bilir:

أَلاَ يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"**Yaratan hiç bilmez mi? O latifdir, her şeyden hakkıyla haberdar olandır**." (Mülk 14)

Nas ile maslahat arasında bir çelişki düşünülemez. Zira

---

[3] Prof. Dr. Mustafa Zeyd, el-Maslahat Fi Teşrii'l-İslamî (s.126)

[4] Ebu Mansur el-Ezherî, Tehzibu'l-Luga (12/82)

[5] Ahmed b. Eş-Şeyh Muhammed ez-Zerkâ, Şerhu'l-Kavaidi'l-Fıkhiyye (1/147)

[6] İ'lamu'l-Muvakkiin (2/6)

naslar ancak kulların maslahatının gerçekleşmesi için gelmiştir.

Dinin, Kulların Maslahatı Esası Üzerine Kurulu Olması:

İslam dini, ister emrolunan farzlar ve menduplar olsun, ister yasaklanan haramlar ve mekruhlar olsun, kulların dünya ve ahiret maslahatlarının gerçekleşmesi üzerine kuruludur.

İbnu'l-Kayyım rahimehullah şöyle demiştir: "Dinin temeli hikmet ve kulların dünyevî ve uhrevî maslahatları üzerine kuruludur. İslam dini bütünüyle adalet, bütünüyle rahmet, bütünüyle maslahat ve bütünüyle hikmettir. Dolayısıyla adaletten zulme, rahmetten merhametsizliğe, maslahattan mefsedete ve hikmetten anlamsızlığa sapan hiçbir yorum ve hüküm ne kadar tevil edilirse edilsin İslam dininden olamaz. Çünkü din, Allah'ın kulları arasındaki adaleti, mahlûkatı arasındaki merhameti, yeryüzündeki gölgesidir. Kendisinin ve rasulü sallallahu aleyhi ve sellem'in doğruluğunu ispatlayan hikmeti, bunun ispatına yeterli ve doğru delildir."[7]

Dinin hükümlerinin kulların dünyevî ve uhrevî maslahatları üzerine kurulu olduğunu gösteren birçok deliller vardır. Bazıları şunlardır:

1- Allah Teâlâ namaz hakkında şöyle buyurmuştur:

---

[7] İ'lamu'l-Muvakkiin (3/11)

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَر

“**Namazı da dosdoğru kıl; zira namaz, hayâsızlıklardan ve kötülüklerden korur**.” (Ankebut 45)

2- Allah Teâlâ zekât hakkında şöyle buyurmuştur:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

“**Müslümanların mallarından (belirli miktarda) bir sadaka al ki, bununla onları temizleyesin ve (nefislerini) yükseltesin**.” (Tevbe 103)

3- Allah Teâlâ hac hakkında şöyle buyurmuştur:

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُم مِّنْ بَهِيمَةِ الأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا البَائِسَ الفَقِيرَ

“**İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler. Kendi menfaatlerine şâhit olsunlar ve belirli günlerde, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını zikretsinler. Siz de ondan yiyin ve çaresiz kalmış fakire yedirin**.” (Hac 27-28)

4- Allah Teâlâ cihad hakkında şöyle buyurmuştur:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ

"**Fitne kalmayıncaya ve dîn tamamen Allah'a âit oluncaya kadar onlarla savaş**." (Enfal 39) Yani onlar Müslüman oluncaya kadar savaş. Putperest müşriklerden cizye kabul edilmez. Din, taat ve ibadet yalnız Allah için olsun, O'ndan başka bir şeye ibadet edilmesin.

5- Allah Teâlâ kısas hakkında şöyle buyurmuştur:

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"**Kısasta sizin için hayat vardır, ey akıl sahipleri. Ta ki sakınasınız**." (Bakara 179)

6- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

يَا معشر الشَّبَاب من اسْتَطَاعَ مِنْكُم الْبَاءَة فليتزوج ... وَمن لم يسْتَطع فَعَلَيهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاء

"**Ey gençler topluluğu! İçinizden imkânı olanlar evlensin… Buna güç yetiremeyene orucu tavsiye ederim. Zira o kendisi için (şehvete karşı) bir bağdır**."[8]

[8] Buhari (5065) Muslim (1400)

7- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

الْخلق كلهم عِيَال الله، فأحبهم إِلَى الله أنفعهم لِعِيَالِهِ

“**Mahlûkât Allah’ın ıyalidir. Onların Allah’a en sevgili olanı, Allah’ın ıyaline en faydalı olanıdır.**”[9]

[9] Taberani (10/86)

Maslahatın Türleri, Kısımları ve Şartları

Maslahat üç türlüdür:

1- Dünyevî maslahat,

2- Uhrevî maslahat

3- Her ikisinin maslahatı.

Diğer bir açıdan maslahat şöyle taksim edilmiştir:

1- Zarurî maslahat: Din ve dünya maslahatlarının yerine gelmesi için zorunlu olan işlerdir. Din ve dünya maslahatları: dinin, aklın, canın, neslin ve malın korunmasıdır. Bunlar kaybedildiğinde dünya maslahatları düzgün yürümez. Hatta işler bozulur ve hayat kaybedilir. Ahirette de kurtuluş ve nimetler kaybedilir, apaçık bir ziyana dönülür.

2- Hâciyyat olan maslahat: Kişinin genişlemek veya darlığı kaldırmak için ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Talep olunan şey yerine gelmediğinde zorluk meydana gelir. Pasaport, sağlık karnesi, avlanma izni, helal olan yiyecek, içecek, giysi, mesken gibi şeylerden yararlanmak ve benzerleri gibi.

3- Tahsiniyyat olan maslahat: Güzel olan âdetleri almak, lekeleyici şeylerden uzaklaşmak, temizlik, zineti kuşanmak, nafile ibadetlerle Allah'a yakınlaşmak, yeme içme ve giyim edepleri, israf etmemek veya yeme, içme ve giyim konularında kısmamak gibi.

Maslahat, dine uygun ya da aykırı olması bakımından:

meşrû maslahat ve gayri meşru maslahat olmak üzere iki türlüdür.

İtibar açısından maslahat üç kısımdır:

1-Maslahat-ı mu'tebere: Gözetilmesi için dinde nas veya icma ile delil gelmiş olan muteber maslahattır. Aklın korunması için içkinin haram kılınması, canın korunması için kasten öldürmede kısas cezasının meşru kılınması, malın korunması için meşru müdafaa ve hırsızın elinin kesilmesi gibi.

2- Maslahat-ı mulgât: Dinin bâtıl oluşuna şahitlik ettiği, nas veya icma deliliyle itibar edilemeyecek olan maslahattır. Miras taksiminde erkek ve kız kardeşlerin paylarının eşitlenmesi gibi.

3- Maslahat-ı mursele: İtibar edilip edilmemesi hakkında nas veya icma bulunmayan ancak dinin menfaati temin ve zararı gidermeye dair genel maksatlarına uygun olan maslahattır.

Muteber maslahatın şartları:

Dinen muteber olan maslahat; düzgün akılların ve selim fıtratın gereği olup, şeriat sahibinin maksatlarını gerçekleştiricidir.

Şatıbî şöyle demiştir: "Ticaret ve adetlerden bilinir ki; dinî ve dünyevî maslahatlar hevaya tabi olarak ve hevesler peşinde giderek elde edilmez. Bunlar bahsedilen maslahatların zıddı olan helake götürür."[10]

---

[10] El-Muvafakat (2/292)

Meşru ve muteber maslahatın gerçekleşmesi için gereken şartlardan bazıları şunlardır:

1- Maslahat zannî değil, hakikî olmalıdır.

2- Maslahat kişisel değil, genel olmalıdır.

3- Kitap ve sünnete aykırı olmamalıdır.

4- Daha öncelikli olan veya eşit seviyede olan başka bir maslahatı yok etmemelidir.

Maslahatın Gerçekleştirilmesi İçin Şer'i Nasları İptal Etme Şüphesinin Reddi:

Şer'î nas, Müslümanın hayatında hükmedici merci'dir. Akıl buna tabi olan bir kaynaktır. İslam'ın esaslarından olan; dinî merciiyyet ve şer'î nasların yüceltilmesine dayalı olan bu önemli kaideye muhalefet eden kimseler dinî nasların değerini alçaltmış ve dine açıkça aykırı düşen hususları bir tarafa atmamış, naslara karşı kötü bir konum almışlar, vehmî/zannî maslahatı nassın önüne geçirmişlerdir.

Âlimler, maslahat olduğu zannedilen şeyin, şer'î delillere aykırı olması halinde maslahata itibar edilmeyeceğinde icma etmişlerdir. İcma, asırlarca; maslahat olduğu zannedilen şeye, şer'î delillere aykırı olduğu zaman itibar edilmeyeceği şeklinde devam etmiştir.[11]

---

[11] Teysiru İlmi Usuli'l-Fıkh (1/198) Meâlimu Usuli'l-Fıkh İnde Ehli's-Sunne ve'l-Cemaa (1/235)

Deliller:

1- Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

"**Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. (Onlara) de ki: İkisinde de insanlar için hem büyük günâh, hem de faydalar vardır; fakat günâhları faydalarından daha büyüktür**." (Bakara 219) İçki ve kumarda maslahat/faydalar bulunduğu sabittir. Buna rağmen bu ikisi ittifakla haramdır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"**Ey îman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi birer pisliktir Onlardan sakının ki kurtuluşa eresiniz**." (Maide 90)

2- Şayet naslarla sabit olan hükümlerin maslahata dayandırılarak değiştirilmesinin kapısı açılırsa dinin bütün özelliklerinin yok edilmesine sebep olur. Bu durum dinin delilleri ve hükümleriyle oynamaya imkân verir. Maslahat gerekçesiyle zinâ, bazı faizli işlemler, sarhoş edici içkiler ve beşerî kanunlar koymak mubah sayılır. Maslahat gerekçesiyle Allah'ın dinine savaş açılır. Allah İslam ümmetini bundan korusun.

3- Nasların zaten maslahatları gözetici olduğunda icma

vardır. Naslarla maslahatın çakışmasına yol yoktur.[12]

4- Âlimler ilk asırlardan et-Tufî'nin (h.716) asrına kadar naslara itibar edilip, naslara aykırı olan zannî maslahata iltifat edilmeyeceğinde icma etmişlerdir.[13] Et-Tûfî bu icmaya muhalefet etmiş, ondan sonra bazıları onu takip etmişlerdir.

5- Naslar ağır basan maslahatları kapsamaktadır, mutlak olarak maslahatla çakışmasına ihtimal yoktur.[14]

Muhalifin Delilleri

Zikrettiğimiz konuya et-Tufî (h.716) muhalefet ederek şu delilleri getirmiştir:

1- Zarar Hadisinin Delil Getirilmesi

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ

"**Zarar vermek de, zarara uğratmak da yoktur**"[15] Tufî, bu hadisle amel etmek gerektiğini söylemiş ve şöyle demiştir: "*Başkasına mutlak olarak kötülük zarara dâhildir. Dırar (zarara uğratmak) ise kötülüğe kötülükle karşılık vermektir. Yani her biri diğerine zarar vermeyi kastetmiştir. Bunun anlamı, dinen zararın*

---

[12] Tufî, Şerhu Muhtasari'r-Ravda (3/527)
[13] Abdulvehhab Hallaf, İlmu Usuli'l-Fıkh (1/8)
[14] Abdulvehhab Hallaf, İlmu Usuli'l-Fıkh (1/8)
[15] İbn Mace (2340) isnadın İbn İshak mudellistir.

ancak özel kılan bir delilin gereği olarak katılması değildir. Dinde karşı çıkılan zarar ancak istisna edilenlerin dışındakilerdir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

*"**Allah size kolaylığı ister; güçlüğü istemez**." (Bakara 185)*

يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ

*"**Allah, yükünüzü hafifletmek istiyor**." (Nisa 28) Şayet nassa tabi olmada zarar söz konusu ise, zarar dinen giderilir. Maslahat, nassın önüne geçirilir. Maslahatı gözetmek için zarar giderilir. Buna göre maslahat, geçen hadisle amel edilerek bütün delillerin önüne geçirilir*."

Bu İddianın Cevabı:

a- Hadiste zayıflık vardır. En iyi derecesi "hasen ligayrihi"dir.[16] Bu makbul hadislerin en düşük derecesidir. Bu hadisin bütün şer'î delillerin önüne geçirilmesi mümkün değildir.

b- Bu hadis ahad haberdir. Nakil ve mana olarak mütevatir olan delillerin önüne geçirilemez.[17]

c- Hadis zarar vermeyi ve zarara uğratmayı

[16] İbn Dakik el-İyd, Şerhu Erbaini'n-Neveviye (1/106)
[17] Zeylaî, Nasbu'r-Raye (4/435)

nefyetmektedir.[18] Zarar; şeriat sahibinin zarar olarak saydığı her şeydir. Şer'î hükümlerde ise zarar söz konusu değildir. Bunlarla hadis arasında bir çakışma yoktur. Her birinin diğerinden farklı alanı vardır. Hadis, kulların başkasına zarar vermesini yasaklamaktadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا

"**Baba yine çocuğu yüzünden zarar görmemelidir**." (Bakara 233)

d- Hadis genel kapsamlıdır. Diğer şer'î delillerin ise özel bir alanı vardır. Genel olan ile özel olan karşı karşıya geldiğinde, özel olan özel kıldığı konuda, genel olanın önüne geçirilir.[19]

e- Bu istidlal, maslahatların naslarla çatıştığının düşünülmesi üzerine kuruludur. Bu ise açık bir hatadır.

2- Nasların farklı ve çelişkili olduğu iddiası:

Et-Tufî şöyle demiştir: "*Çelişkili naslar hükümlerde dinen kınanmış olan ihtilafın bir sebebidir. Maslahatları gözetmek ise dinen talep edilen ittifakın bir sebebidir. Buna tabi olmak daha önceliklidir*."

Bu İddianın Cevabı

Bu iddia iki şüpheyi içerir: Nasların çeliştiği şüphesi ve

[18] El-Bâcî, el-Munteka (6/40)
[19] Karafî, el-Furuk (1/193)

maslahatı gözetmenin hakiki bir emir olduğu şüphesi.

Nasların çeliştiği iddiası iki açıdan reddolunur:

Birincisi: Dinî deliller hakikatte çelişmezler:

a- Kur'ân'da bir çok ayetler çelişkinin her çeşidini kökten iptal etmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَوْ كانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافاً كَثِيراً

"**Eğer o, Allah'tan başka birisinden gelmiş olsaydı, onda pek çok çelişki bulurlardı**." (Nisa 82)

فَإِن تنازعتم فِي شئ فَرُدُّوهُ إِلَى الله وَالرَّسُول

"**Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz. Allah'a ve âhiret gününe inandığınız takdirde, onu, Allah'a ve rasule arz edin."** (Nisa 59) Yani çelişkiler naslara arz edilir.[20] Bu, ihtilafı kaldıran bir kaynaktır. Naslarda çelişki ve ihtilaf olduğu hiçbir şekilde düşünülemez.[21] Allah katından geldiği halde naslarda nasıl çelişki olabilir? Bilakis nasların Allah katından oluşunun delili, onda çelişki bulunmamasıdır.

b- şayet nasların kendisinde bir çelişki olsaydı, bu durum teklifi mâ lâ yutak (imkansız olanla mükellef tutma) olurdu. Zira iki nas arasında çelişki olursa bunlarla amel edilemez! Birinin

---

[20] Taberi Tefsiri (8/504)
[21] Taberî Tefsiri (8/567)

gerektirdiğini diğeri engeller, birinin talep ettiğine diğeri mani olurdu.[22]

İkincisi: Müçtehidin nazarında naslar çelişkili görünürse bu kınanmış olan ihtilafa sebep teşkil etmez.[23] Tufî ise nasların çelişkili olmasının dinen kınanmış olan ihtilafa sebep olduğunu iddia etmektedir. Cumhur, et-Tufi'yi şöyle reddetmiştir: Dinin yasakladığı ve sakındırdığı ihtilaf, nasları anlamadaki farklılık değildir. Bilakis kınanmış olan; naslara aykırı olmasına rağmen akıllarla hükmetmek ve hevaya tabi olmaktır.

Şayet naslar dinen kınanmış ve sakındırılmış olan ihtilafa sebep oluyorsa, dinin sahibi neden bunları indirip kullarına buna tabi olmayı emretsin ve onların nasların manalarını anlama konusunda içtihat etmelerine izin versin?[24]

Bu yüzden Şatıbî şöyle demiştir: "Birbiri ile çelişki halinde bulunan iki delilin bulunabilmesi noktasına gelince, eğer bu görüşün sahipleri, bununla aslında öyle değil de sadece görünüşte ve müçtehitlerin değerlendirmelerinde birbirine zıt görünen delilleri kastediyorsa, durum dedikleri gibi mümkündür. Ancak bununla şer'î deliller arasında çelişkinin mümkün olduğuna hükmedilemez. Eğer onlar bu sözleriyle, işin aslında da çelişkinin bulunabileceğini kastediyorlarsa, şeriatı az çok anlayan hiçbir kimse böyle bir görüşü benimseyemez. Zira onun sakatlığını sözü edilen deliller ortaya koyar. Böyle bir görüşte olan birinin olacağını da sanmıyorum."[25]

---

[22] İbn Teymiyye, el-Musvedde Fi Usuli'l-Fıkh (1/139)
[23] Eş-Şankiti, el-Vasfu'l-Munasib (1/355)
[24] İmamu'l-Harameyn el-Cuveynî, el-Burhan (2/200)
[25] El-Muvafakat (5/73)

İkinci şüphe: Maslahatların gözetilmesi bizatihi hakiki bir emirdir.

Et-Tufi'nin; maslahatları gözetmenin ihtilaf edilmeyen, bizatihi hakiki bir emir olduğunu söylemesi de, şahit olunan vakalarda maslahat ve mefsedetin aslı hususunda ihtilafların meydana gelmiş olmasıyla reddolunur.[26]

Bu iddianın çatıştığı iki gerçek vardır:

a- Naslar ihtilaf edilmeyen bizatihi hakiki emirdir.[27]

b- Kısmi meselelerde maslahatları gözetmek dinen talep edilen ittifaka sebep olmaz. Bunun delili insanlar katında şahit olunan durumdur. Akıllar, maslahat ve mefsedetlerin aslı hususunda ihtilaf etmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ

"**Eğer hak, onların hevâ ve heveslerine tâbi olsaydı, gökler, yer ve içindeki herkes, mutlaka boğulurdu. Oysa biz onlara, şân ve şereflerini ihtiva eden Kur'ân'ı getirdik; fakat onlar, bundan yüz çevirmektedirler**." (Muminun 71)

---

[26] El-Vasfu'l-Munasib (1/358)
[27] Serahsi, Usul (2/208)

3- Maslahatın nassın önüne geçirebileceğine dair sünnette delil olduğu iddiası

Et-Tufî, sünnette naslara maslahatlarla muhalefet etmeye delil sabit olduğunu zikretmiştir. İbn Mes'ud radıyallahu anh'ın nassa muhalefeti, ibadette ihtiyat maslahatıyla teyemmüm hususunda nas ve icmaya muhalefet etmesini[28] ve sahabenin Hendek savaşından sonra "**Biriniz Kurayza yurduna varmadan ikindi namazını kılmasın**"[29] hadisi karşısında bazısının, nassa rağmen maslahattan dolayı oraya varmadan önce namaz kılasını ve bunun onaylanmasını örnek vermiştir. Yine "**Şayet kavmin şirkten yeni kurtulmuş olmasaydı Ka'beyi yıkar, doğuya ve batıya doğru birer kapı yapar, hicrden altı zira artırırdım. Zira Kureyş Kabe'yi bina ederken eksilttile**r" hadisini delil getirmiş, İbrahim aleyhi's-selâm'ın kurduğu direkler üzerine Kabe'nin yeniden bina edilmesinin vacip olmasına rağmen, insanların maslahatı için bunu terk ettiğini söylemiştir.

Bu İddialara Cevap:

Böyle bir iddia önceki ve sonraki ilim ehlinin üzerinde bulundukları menhece aykırıdır. Çünkü bu, mesalihi mursele'nin sınırının, dinin iptal ettiği bir şekilde maslahatla amel etmeye taşırılmasıdır. Bu reddedilir, ilim ehlinden hiç kimse bunu onaylamaz. Çünkü maslahat her zaman için şer'î delil ile beraber olmak zorundadır.[30]

Allah, ilim ehlini, kendilerine kapalı gelen, aslen ibadet

---

[28] Ahmed (18315) isnadı inkıtadan dolayı zayıftır.
[29] Buhari (2/15)
[30] Ravzatu'n-Nazır ve Cennetu'l-Menazır Fi Usuli'l-Fıkh (1/486)

türünden olan hükümleri anlamak için daha fazla çaba sarf etmekle mükellef tutmamıştır. Onlar, Allah'a bir hikmetinden dolayı bu ibadeti yerine getirirler.[31]

Teyemmüm meselesine gelince, Abdullah b. Mes'ud radıyallahu anh'ın bu meseledeki muhalefeti, nass karşı maslahatla muhalefet için değil, "**Kadınlara dokunduğunuz zaman**…" (Maide 6) ayetinde geçen ve abdesti bozan "el-lems/dokunmak" kelimesiyle ne kastedildiği hakkındaki yorumu sebebiyledir.[32]

İbn Mes'ud radıyallahu anh'ın cünüp kimsenin teyemmüm etmesini caiz gören nassı, maslahat için terk ettiğini söylemek şüphesiz mugalatadır. Zira İbn Mes'ud radıyallahu anh bu hususta cünübün teyemmüm etmesinin caiz olmadığı görüşünde ayette geçen: "mülamese/dokunmak" tabirinden kastedilen hakkındaki anlayışına dayanıyordu. Ayette geçen dokunma/lemese ifadesinin abdesti gerektirdiği, cimayı kapsamadığı anlayışında idi.

Nasıl olur da ibadet meseleleri bir yana, âdet meselelerinde dahi hüccet olmayan sahabenin görüşü, ibadet meselelerindeki maslahat hususunda İbn Mesud'un fiili delil getirilebilir? İbadetler ancak nas ve icmadan alınır.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in haccı umreye çevirmeyi emrettiği zaman: "Hacca niyet ettiğimiz halde bu nasıl olacak?" dediler[33] ve durakladılar. Sahabeler ancak

---

[31] Dr. Muhammed Said el-Buveytî, Zavabitu'l-Maslahat (s.212-213)

[32] Tefsiru'l-İmam Şafii (2/612)

[33] Muslim (1216)

alışageldikleri haccın, menasikleri tamamlanmasından önce fesh edilmesine şaşırdılar. Zira Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in hala ihramında devam ettiğini görmüşlerdi.[34] Bu yüzden Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem: "**Şayet geride bıraktığım iş yine başıma gelecek olsa hediy kurbanı getirmez ve ben de onu umreye çevirirdim**" buyurdu.[35] Bunun üzerine onlar da ihramlarından çıktılar. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem onların ihramda kalmalarını onaylamadığı için, onların duraksamaları sünnet olarak kalmamıştır.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, hacca niyet ettikten sonra o haccın umreye çevrilmesini emredince, sahabenin duraklamasını onaylarsa bu takriri bir sünnet olur ve maslahat gerekçesiyle nassa muhalefetten bahsedilemez.

Bir diğer husus; Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebu Bekr radıyallahu anh'ı: "**Kim la ilahe illallah derse cennete girer**" diye seslenmek üzere göndermiş, Ömer radıyallahu anh de: "Bu durumda buna dayanırlar (ve amelden geri dururlar)" demiştir.[36] Bunun da maslahat gerekçesiyle dine itiraz olduğu şüphesi atılmıştır.

Bu batıl bir şüphedir. Zira bu tamamen Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ameline dayanmaktadır. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sözü, ameli ve ikrarı sünnettir. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebu Bekr radıyallahu anh'ın: "**La ilahe illallah diyen cennete girer**" diye seslenmesini emredince, Ömer radıyallahu anh içtihad ederek Ebu Bekr radıyallahu anh'ı geri çevirdi ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve

---

[34] İbn Battal, Şerhu Sahihi'l-Buhari (4/247)
[35] Buhari (1651)
[36] Bezzar (1/276)

sellem bunu ikrar etti. Böylece bu takriri bir sünnet oldu.

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in kabe'nin yıkılıp yeniden inşa edilmesini terk etmesinin maslahat gerekçesiyle dine itiraza delil getirilmesi de batıldır. Zira Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem burada maslahat gerekçesiyle hangi nassa muhalefet etmiştir? Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in burada muhalefet ettiği nas nedir? Kendisinin söz, fiil ve takriri bizzat nas değil midir?

Kurayza diyarına varmadan namaz kılan sahabeler de nassı anlama hususunda içtihat ederek bunu uyguladılar. Onların nastan anladıkları şey, bunu gerektiriyordu. Onlar maslahat gerekçesiyle nassı terk etmiş değillerdir.

4- et-Tufi, maslahatın ittifak mahalli olduğunu, icmanın ise ihtilaf mahalli olduğunu, ittifak edilene tutunup, ihtilaf edileni terk etmek gerektiğini söylüyor.

Bu sözü kendisinin aklı dinin önüne geçirmekle itham edilmesine sebep olmuştur. Et-Tufî bu ithamdan berî olsa dahi, onun şüpheleri etrafında etkilenenlerin geneli, usulî bir inceleme yapıldığında reddedilmiş şüphelere dayalı bir görüşe tutunmaktadırlar. Ancak laikler nasları iptal etme ekollerini bu fikir üzerine kurmuşlardır.

Maslahatın Uygulanmasına Dair Şaibeli Örnekler:

Kalpleri ısındırılanların payının iptal edilmesi:

Ömer radıyallahu anh muellefetu'l-kulub'un zekât ayetinde zikredilen payını iptal etmiştir.[37] Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ

"**Sadakalar, Allah'tan bir farz olmak üzere, sadece fakirlere, düşkünlere, sadaka toplayan memurlara, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara… aittir**." (Tevbe 60)

Bunun nassa karşı maslahat kaidesiyle amel edilerek yapıldığı sanılır. Ancak derin bir bakış sayesinde durumun böyle olmadığı ortaya çıkar. Şüphesiz her hükmün uygulamada bir menatı/dayanağı vardır. Bu nassın menatı/dayanağı ise kalplerin ısındırılmasıdır. Ömer radıyallahu anh İslam'ın izzete kavuşmuş olduğunu, dünyadaki en büyük imparatorların dahi İslam'a boyun eğdiklerini ve İslam'ın kalplerin ısındırılmasına ihtiyacı kalmadığını görünce bunu iptal etmiştir. Çünkü nas, varlığı ve yokluğuna göre illet etrafında döner. Şüphesiz bu nassın kendisi, İslam'ın izzet bulmasından sonra bu gurup insanlara zekât vermemeyi gerektiriyordu. Bu içtihat nassın kapsamında değil

[37] Beydavi, Envaru't-Tenzil (3/58) Tefsiru'l-Begavi (4/61)

midir? Ömer radıyallahu anh'ın maslahatı nassın önüne geçirdiği söylenebilir mi?[38]

Bir kişi sebebiyle bir topluluğun öldürülmesi:

Ömer radıyallahu anh bir kişiye karşılık olarak bir topluluğu öldürmeye karar verince bunu nassa karşı maslahat için yaptığı iddia edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى

"**Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı; Hüre karşılık hür köleye karşılık köle, kadına karşılık kadın**." (Bakara 178)

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ

"**Onlara cana can kısas yazmıştık**." (Maide 45)

Ömer radıyallahu anh'ın uygulaması bazılarının düşündüğü gibi kanun koymak şeklinde olmamıştır. Ancak nastan anladığı şeyi uygulamıştır.

"en-Nefs" kelimesi cins içindir. Tekil olarak can demek değildir. En-Nefs kelimesi sebebiyet "bâ"sı ile "bi'n-nefs" şeklinde

---

[38] Dr. Abbas Şuman, Mesadiru't-Teşrii'l-İslamî (s.99-100)

gelmiştir. Buna göre nas, öldürme işine iştirak eden bütün nefsleri/canları kapsamaktadır.

Kıtlık Yılında Hırsızın Cezasının İptali:

Ömer radıyallahu anh'e nispet edildiğine göre kıtlık yılında hırsızlığın had cezasını maslahat için iptal etmiştir. Bunu maslahatı nassın önüne geçirerek yaptığı iddia edilmiştir.

Hakikatte bu, maslahatın nas önüne geçirilmesi ya da Allah'ın had cezalarından bir haddin iptal edilmesi değildir. Lakin onun genel kapsamlı yönetiminde nassın uygulanmasının şartları tam olarak bulunmuyordu. Zira had cezasının uygulanmasını engelleyen kuvvetli bir şüphe vardı.[39] Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ise şöyle buyurmuştu:

ادْرَءُوا الحُدُودَ عَنِ المسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ

"**Gücünüz yettiğince Müslümanlardan had cezalarını savınız**."[40]

Bir Mecliste Verilen Üç Talakın Kesin Ayrılık Sayılması:

Ömer radıyallahu anh'e nispet edildiğine göre Kur'an'ın: "**Talak/boşamak iki defadır**" (Bakara 229) ayetinin açık ifadesine ve Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in bir mecliste üç talakı tek talak saymasına dair uygulamalı sünnetine

---

[39] San'anî, Subulu's-Selâm (2/422)
[40] Tirmizi (1424) Hakim (4/426)

muhalefet etmiştir.

İbn Abbas radıyallahu anhuma'dan rivayet edilmiştir ki; bir mecliste üç talak Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebu Bekr radıyallahu anh ve Ömer radıyallahu anh'ın halifeliğinin ilk iki senesinde tek talak idi. Ömer b. El-Hattab radıyallahu anh şöyle dedi: "İnsanlar kendilerine mühlet verilmiş olan bir işte acele gösterdiler. Keşke şunu onlara infaz etse idik!" Böylece onu kendilerine infaz etti."[41]

Buna şu şekilde cevap verilir:

a- Diğer hadislerde bunun tam aksi gelmiştir. Ömer radıyallahu anh, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in sünnetini uygulamıştır.

b- Hadis insanların Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında tek talakta vuku bulduklarını, lakin Ömer radıyallahu anh zamanında tek seferde üç talakta vuku bulduklarını göstermektedir. Bu da hadisin sonunda geçen: "İnsanlar kendilerine mühlet verilmiş olan bir işte acele gösterdiler" ifadesinden anlaşılmaktadır. Yani bu rivayet, insanların nasıl bir duruma geldiklerini anlatmaktadır. Meselenin hükmü değil, insanların âdeti değişmiştir.

Güç yetmesine rağmen iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklamanın terk edilmesinin caiz görülmesi:

İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak hakkında bütün mükellefleri kapsayan emir gelmiştir. Allah Teâlâ şöyle

---

[41] Muslim (1472)

buyurmuştur:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

"**Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet olduğunuz. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklarsınız ve Allah'a iman edersiniz**." (Al-i İmran 110)

Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem de şöyle buyurmuştur:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

"**İçinizden bir münker gören onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle karşı çıksın. Bu ise imanın en zayıfıdır**."[42]

Hadiste münkere karşı çıkmak için güç yetmesini şart koşmaktadır. Daha büyük bir münkere sebep olmayacaksa, kötülüğe karşı çıkmak farz veya müstehaptır. Zira şeriatın münkere karşı çıkmadaki maksadı insanlardan kötülüğü uzaklaştırmaktır. Eğer daha büyük bir kötülüğe sebep olacaksa karşı çıkılmaz ve genel naslarla amel edilir.

---

[42] Muslim (49)

İbnu'l-Kayyım rahimehullah şöyle demiştir: "Muhakkak ki Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ümmetine kötülüğe karşı çıkmayı, Allah'ın ve rasulünün sevdiği iyiliğin kazanılması için farz kılmıştır. Eğer kötülüğe karşı çıkmak, Allah'ın ve rasulünün sevmediği daha büyük bir kötülüğü gerektirecekse o kötülüğe karşı çıkılmaz."[43]

İbn Kayyım'ın açıklamasını destekleyen rivayetler de sabit olmuştur. Bunlardan birisi şudur: Ebu Sa'lebe radıyallahu anh'den: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ , وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ , حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًّا مُطَاعًا , وَهَوًى مُتَّبَعًا , وَدُنْيَا مُؤْثَرَةً , وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ , فَعَلَيْكَ نَفْسَكَ , وَدَعْ أَمْرَ الْعَوَامِّ , فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامًا الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ

"**Boyun eğilen cimrilik, tabi olunan heva, dünyanın ahirete tercih edilmesi ve herkesin kendi görüşünü beğendiğini görünceye kadar iyiliği emredin, kötülüğü yasaklayın. Bunları gördüğün zaman sana kendi işine bakmak ve umumun işini terk etmek düşer. Şüphesiz ardınızda sabır günleri vardır. O günlerde sabreden kor tutmuş gibidir. O günlerde amel eden sizin ameliniz gibi**

[43] İ'lamu'l-Muvakki'in (3/12)

amel eden elli kişinin ecrini alır."[44]

Kâfirlere Benzemek:

Naslar, kâfirlere benzemenin haram olduğunu ifade etmektedir. Zira bunda onlara meyletmek vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لا تُنْصَرُونَ

"**Zulmedenlere meyletmeyin. Aksi halde ateş size de dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz**." (Hud 113)

Taberî şöyle demiştir: "Ey insanlar! Allah'a kâfir olan şu kimselere meyletmeyin. Aksi halde onları kabul eder ve amellerinden razı olursunuz da ateş size de dokunur."[45]

İbn Ömer radıyallahu anhuma'dan: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

---

[44] Hasen. İbn Hibban (2/108) Ebû Dâvûd (4341) Tirmizî (3058) İbn Mâce (4014) Taberani (22/220) Tahavi, Şerhu Muşkili'l-Asar (1171) İbn Batta el-İbane (746) Ebu Nuaym, Hilye (2/30)

[45] Taberi Tefsiri (15/500)

"**Kim bir kavme benzerse onlardandır**."[46]

Ebû Hureyre radıyallahu anh'den: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

إِنَّ اليَهُودَ، وَالنَّصَارَى لاَ يَصْبُغُونَ، فَخَالِفُوهُمْ

"**Muhakkak ki Yahudi ve Hristiyanlar (saç ve sakallarını) boyamazlar. Onlara muhalefet edin**."[47]

İbn Teymiyye rahimehullah şöyle demiştir: "Şayet Müslüman Daru'l-Harp'te veya harp halinde olmayan küfür ülkesinde bulunursa, görünüşte onlara muhalefet etmekle yükümlü değildir. Zira bunda zarar söz konusudur. Hatta onları dine davet etmek veya Müslümanlara haber vermek üzere sırlarını öğrenmek yahut Müslümanlardan onların zararını savmak gibi dinî bir maslahat için kişinin bazen zahirde onlara iştirak etmesi de gerekebilir. Allah Azze ve Celle'nin dinini aziz kıldığı ve kâfirleri cizyeye mecbur ettiği İslam ve hicret diyarında ise onlara muhalefet meşrudur."[48]

Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin sözlerini destekleyen nas şu şekilde gelmiştir: Enes b. Malik radıyallahu anh rivayet ediyor: "… Haccac b. İlat Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e: "Ey Allah'ın rasulü! Mekke'de malım var. Ailem de oradadır. Onları getirmek istiyorum. İzin verirseniz onları alıp diğer mallarımla

---

[46] Ebû Dâvûd (4031) Ahmed (5115)
[47] Buhari (3462)
[48] İktizau's-Sırati'l-Mustakim (1/420)

birlikte Medine'ye getirmek istiyorum. Eğer müşrikler benim Müslüman olduğumu anlarlarsa bana hiçbir şey vermezler. Mallarımı kurtarabilmek için belki senin hakkında istediğimi söylemem gerekir" dedi. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem istediğini söylemesi konusunda ona izin verdi."[49]

Bu hadisten çıkacak faydalar arasında şunları zikredebiliriz:

1- Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem adına yalan, başkası adına yalan gibi olmamasına rağmen maslahat için kâfirlere yalan söylemeye izin verilmiştir.
2- Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, el-Haccac'a ne isterse söylemesine izin vermiştir. Bu sözler arasında küfür olan bir söz de olması mümkündür. Kıssanın devamında Haccac, Rasul sallallâhu aleyhi ve sellem hakkında Mekke'de bulunan Müslümanları kahreden, müşrikleri sevindiren haberler yaymıştır.
3- El-Haccac, Mekke'de Müslümanlar da bulunuyor olmasına rağmen kendisini kâfirlerin safında biri gibi göstermek istemiş, buna izin verilmiştir.

---

[49] İsnadı Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Abdurrazzak (5/466) Abdurrazzak b. Hemmam, Ma'mer b. Raşid'den, o Sabit el-Bunani'den, o da Enes b. Malik radıyallahu anh'den uzunca rivayet etmiştir. Ahmed (3/138) İbn Hibban (10/390) Ziyau'l-Makdisi el-Muhtare (2/340, 342) Beyhaki (9/150) Nesai Kübra (5/194) Taberani (3/220) Ebu Ya'la (6/194) Bezzar (2/321) Abd b. Humeyd (1288) Tahavi Müşkilu'l-Asar (2710) Ebu Nuaym Marife (1823) İbn Asakir (12/102) bkz.: Fethu'l-Bari (9/250) Elbani es-Sahiha (2/44)

4- El-Haccac'ın talep ettiği ve yaptığı bu fiilde, ne baskı (ikrah), ne de sıcak savaş hali olmamasına rağmen, Müslümanların ihtiyaç duydukları bir zamanda İslam'ın lehine çevrilebilecek bir malı elde etme maslahatı için izin verilmiştir. Allah en iyi bilendir.

İki Zarardan Hafif Olanını Gözetmek

Osman radıyallahu anh hacda Mina'da namazı dört rekat kılınca İbn Mes'ud radıyallahu anh (istirca etti ve): "Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ebu Bekr ve Ömer ile namaz kıldım, onlar iki rekat kıldılar. Şu dört rekat yerine kabul edilmiş iki rekat benim için daha sevimlidir" dedi. Sonra İbn Mes'ud radıyallahu anh cemaatle Osman radıyallahu anh gibi kılmaya kalktı. Bunun sebebi sorulunca: "İhtilaf daha kötüdür" dedi.[50]

El-Esved şöyle dedi: Mina'da Abdullah b. Mes'ud radıyallahu anh ile birlikteydim. Osman radıyallahu anh onlara dört rekat namaz kıldırınca, namaz bittiği zaman Abdullah: "Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile burada iki rekat kıldım. Ebu Bekr ile iki rekat kıldım. Ömer ile iki rekat kıldım. Osman radıyallahu anh'ın de iki rekat kıldığını gördüm. Fakat bugün dört rekat kıldı." Dedi. Ben dedim ki: "Ey Ebu Abdirrahman! İki rekatten sonra selam verip, kalan iki rekati de nafile olarak kılsaydın" İbn Mesud dedi ki: "İhtilaf şerdir."[51]

---

[50] Ebu Davud (1960) İbn Ebi Şeybe (3/257) Abdurrazzak (2/516)

[51] Ebu Ya'la (9/257)

Osman radıyallahu anh hilafetinin ilk yarısında kısaltıyordu. Sonradan dört rekat kılmaya başlaması hakkında iki rivayet nakledilmiştir. Bu rivayetlerden birine göre Osman radıyallahu anh Mina'dan evlenmiş ve orada ikamete niyet etmişti. Osman radıyallahu anh'ın bu niyetini bilmeyen sahabeler ise önce Osman radıyallahu anh'ın dört rekat kılmasını eleştirmişler, fakat cemaati terk etmemek ve ihtilafa sebep olmamak için arkasında namazı da kılmışlardı. Böylece daha büyük kötülüğe sebep olmamak için diğer bir sünnete tabi olmuşlardı. Zira aksi halde bu sahabelerin cemaati terk edecek olmaları, Osman radıyallahu anh aleyhinde ayaklanmak isteyen fitneci gruplara malzeme oluşturacaktı.

Diğer rivayete göre ise Osman radıyallahu anh, hacca gelen insanların çoğalmaya başlaması ve namazların rekat sayılarını bilmeyen insanların yanılmalarına sebep olmamak için namazı tam kılmıştı. Eğer sabit olursalar bu iki rivayeti; yabancıların namaz rekatleri hakkında yanılmamaları için Osman radıyallahu anh'ın Mina'da ikamete niyet ederek tam kılması şeklinde cem etmek mümkündür.

Görüldüğü gibi burada nassa karşı maslahatla hareket edilmemiş, bilakis maslahat için ihtilafı kınayan, müminlerin emirine muhalefeti yasaklayan diğer naslarla amel edilmiştir. Bu, iki zarardan hafif olanını gözetme kaidesine uygun bir davranıştır.

Zirr b. Hubeyş rahimehullah dedi ki: "İnsanlar el-Velid b. Ukbe b. Ebi Muayt'ın gidişatına karşı çıktıklarında Abdullah b. Mes'ud radıyallahu anh'e geldiler. Abdullah b. Mes'ud radıyallahu anh onlara şöyle dedi: "Sabredin. Zira yöneticinin elli senelik zulmü bir aylık herc'den hayırlıdır. Ben bunu Rasulullah

sallallahu aleyhi ve sellem'den işittim. Şöyle buyurmuştu:

«لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ إِمَارَةٍ بَرَّةٍ أَوْ فَاجِرَةٍ، فَأَمَّا الْبَرَّةُ فَتَعْدِلُ فِي الْقَسْمِ، وَيُقْسَمُ بَيْنَكُمْ فَيُؤْكُمْ بِالسَّوِيَّةِ، وَأَمَّا الْفَاجِرَةُ فَيُبْتَلَى فِيهَا الْمُؤْمِنُ، وَالْإِمَارَةُ الْفَاجِرَةُ خَيْرٌ مِنَ الْهَرْجِ» ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَا الْهَرْجُ؟ قَالَ: «الْقَتْلُ وَالْكَذِبُ»

"**İyi ya da günahkâr olsun insanların yöneticisi bulunmak zorundadır. İyi olursa aranızda adaletli taksimat yapar ve düzgün yöneticilik yapar. Ama günahkâr ise mümin bu konuda müptela olur/belaya uğrar. Günahkâr yöneticilerin bulunması, hercden hayırlıdır**." Denildi ki: "Ey Allah'ın rasulü! Herc nedir?" Buyurdu ki: "**Adam öldürmeler ve yalan(ın yayılması)dır**."[52]

Bu hadis Müslümanları daha büyük zarara düşmemeyi gözeterek zalim yöneticilere sabretmeyi teşvik etmektedir.

İki zarardan birini irtikâbı gözetmek şeriat kaidelerindendir ve bu konuda icma vardır.[53]

---

[52] Taberani (10/132) İbn Asakir, Tarihu Dımeşk (63/242) Hafız Iraki Tahricu'l-İhya'da (5/455): "İsnadı sakıncasızdır" demiştir

[53] bkz.: Tacu'l-İklil Li-Muhtasari Halil (11/379) Haraşî Şerhu Muhtasari Halil (7/425, 10/223, 12/181) İbn Teymiye Mecmuu'l-Fetava (5/338) Mevahibu'l-Celil (9/68) Haşiyetu'd-Dusuki Ala Şerhi'l-Kebir (5/434)

İbn Hacer el-Askalani, İbn Akilden naklen şu izahta bulunur: "...İbrahim aleyhisselam aşırı korku halinde "ben hastayım" diyerek yalan söylemiştir. Sırf basit bir yalan bu gibi konumlarda caizdir. Zira bazen daha büyük bir zararı önlemek amacıyla iki zarardan hafif olanına katlanmak vacip olur."[54]

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in huzuruna girip de güzel muamele gören kişi hakkında, çıktıktan sonra da "**Bu kimse, kavminin ne kötü bir mensubudur**" buyurması, kendisine böyle davranmasının sebebi sorulunca da "**Şerrinden korkulan bir kimsedir**" buyurması, iki zarardan hafif olanını irtikâp kaidesinin delillerindendir. Bu kaide hakkında, İslam şeriatını bilen hiç kimse ihtilaf etmemiştir.

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye rahimehullah'ın el-Hisbe adlı eserinin baş taraflarında, "Kamu görevlerinin ehli olmayan kimseye verilmesi" başlığı altında zikrettiği şu sözlerini nakletmek yerinde olacaktır:

"..her yöneticinin (veliyu'l-emr'in), doğru ve adaletli kişilerden yardım alması gerekir. Bu imkânsız olursa, yalancılığı ve haksızlığı olsa bile var olanlar içinde en ehil olanı seçer. Çünkü Yüce Allah, bu dini, günahkâr ve dinden nasibi olmayan topluluklar eliyle de güçlendirir. Vacip olan, güç yetirilenin yapılmasıdır. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) veya Ömer radıyallahu anh şöyle buyurmuştur: "**Kim, tayin edeceğinden daha ehil biri bulunduğunu bilerek, birini bir topluluğun başına getirirse, Allah'a, peygamberine ve mü'minlere hainlik etmiş olur**." İşte bu yüzden, Ömer radıyallahu anh şöyle derdi: "Allah'ım! Günahkârın kuvvetini ve iyinin acizliğini sana şikâyet ediyorum." Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve

---

[54] Fethu'l-Bari 10/141- muhtasar edilen tercümesinde: 7/46)

ashabı, hıristiyan Bizanslıların mecusîleri yenmelerine sevinmişlerdi. Hâlbuki her ikisi de kâfirdir, ama içlerinden biri İslâm'a daha yakındır. Bizanslılar ve İranlılar savaştıklarında Yüce Allah bu konuda "Rûm" suresini indirdi. Olay meşhurdur. Yusuf (aleyhi's-selam) da böyle hareket ederdi. Hem kendisi ve hem de halkı kâfir olan Mısır firavununun veziri sıfatını taşıyordu. Elinden geldiğince adaletli ve iyi hareket etti ve imkânlar ölçüsünde onları imana davet etti."

Hâcet ile Zaruret Arasındaki Farklar

1- Hâcetteki meşakkat, zaruret halindeki meşakkatten daha azdır. Hâcet durumunda ihtiyaç duyulan şeyin yerine gelmemesi helak edici değildir. Mesela su kuyularındaki yosun ve yaprakların suyu bozması durumunda hacet halinde meşakkati kaldırmak, sıkıntıyı kaldırmak babındandır. Zarurette ise sıkıntıyı kaldırmak, zararı kaldırmak babındandır. Şayet bu terk edilirse; helak olmak, organlardan birinin veya malın kaybı gibi dinin altı maksadından birinin yok olması söz konusu olur.

2- Zaruret doğrudan haram olan bir şeyden faydalanmakla alakalıdır, hâcet ise dolaylı olarak haram olan şeyden faydalanmak hakkındadır.

3- Zarurete iten sebep mecburiyettir, hâcete iten sebep ise kolaylaştırmadır. Bunun anlamı şudur: Hâcet halinde kişi sıkıntıyı gidermekle gidermemek arasında muhayyerdir. Zaruret halinde ise tercih hakkı yoktur.

Şeyhulislam İbn Teymiyye rahimehullah haramları mubah kılan zaruretlerin oluşması meselesinden bahsettikten sonra şöyle der: “Kadınların altın ve ipekle süslenmesi, altın ve ipekle tedavi gibi, ihtiyaç için caiz kılınanlar zaruret için caiz kılınmış değildir. Bunlar ölü etinin mubah olması örneğinde olduğu gibi zaruretten dolayı değil, ancak faydanın kemali için mubah kılınmıştır. Hâcet bu faydanın kemali içindir. Zira eksik faydalanma beraberinde kemaline ihtiyaç da meydana getirir. İşte hacet bu gibi konulardadır. Zaruret ise, yokluğu halinde ölüm, hastalık, farzları yerine getirmekten aciz kalma gibi durumların meydana gelmesi hakkındadır. Mesela böyle bir zaruret halinde ölü eti yemeye mecbur kalmak, muteber

zarurettir. “[55]

Nitekim dolaylı olarak haram olan bir şey kaçınılmaz olabilir. Böyle bir durumda önceki kaide kaybolur ve bunun hükmü, hâcetin hükmünü değil, zaruretin hükmünü alır. Mesela tabibin kadın hastaya bakması hacettir. Kadın tabibenin ona bakabileceği zamanda erkek tabip kadına bakamaz. Gece doğum gibi durumlarda kadın tabîbe yoksa, erkek tabibin bakması hâcetten daha çok zarurete yakındır.

4- Zaruret, şiddet, sıkıntı ve meşakkat bakımından, ölü eti, kan ve domuz eti gibi haramları mubah kılar. Hacet ise ihtiyaçtır ve eksikliktir. Hacet, zaruretten daha kapsamlıdır.

5- Zaruretin delilleri açıktır. Hacete gelince genellikle galip zanna ve umumi delillere müracaat edilir.

6- Zaruret şahsîdir. Mecbur kalandan başkası ondan faydalanamaz. Hacete gelince burada fertlerden biri hakkında ihtiyacın gerçekleşmiş olması şart koşulmaz. Galip zanna göre ihtiyaç varsa yeterlidir.

7- Zaruret haramlığı kaldırır, hacet ise harama götüren vesileler hakkındaki engeli kaldırır. Bu, ikinci maddede zikredilenin bir cüzüdür.

8- Zaruret azı da, çoğu da mubah kılar. Hacet ise yalnızca azı mubah kılar.

9- Zarureti, mecbur kalan kimse takdir eder. Haceti ise müçtehit takdir eder.

10- Zaruretin, hakkında kuruntu yapılan şey hakkında

[55] Mecmuu’l-Fetava (31/225-226)

değil, meydana gelmesi kesin olan bir şey hakkında olması zorunludur. Lakin bu durumun belirli bir şahıs hakkında özel olması böyle değildir. Hacetin takdirinde orta halli, sıradan bir şahsın konumu dikkate alınır, özel şartlara bağlanmaz. Zira teşri (din koyma), genel özelliktedir.

11- Zaruretin hükmü söz konusu zaruretin vaktiyle sınırlıdır. Hacetin hükmü ise devamlıdır. Bununla beraber bazen zaruret kelimesi kullanılarak hacet kastedilmiştir. Bu kaideye dair hüküm mutlak değildir. Nitekim âlimler sakıncalıyı mubah kılan hacet hakkında en önemlileri şu şekilde olan şartlar koşmuşlardır:

Sakıncalıyı Mubah Kılan Hacetin Şartları

a- Dinin aslî hükmüne muhalefet edilebilmesi için alışılmışın üzerinde sıkıntı derecesine ulaşmış bir şiddetin meydana gelmiş olması.

b- Bu hacetin takdirinde insanlardan vasat olan birisi ve çoğunluğun ihtiyacı dikkate alınmalıdır. Hacet şayet özelse, bununla ilgili olan belli grubun orta hallisine bakılır.

c- Hacetin belirlenmesinde, umumi hükme muhalefet dışında maksada ulaşmaya başka bir yol bulunmamalıdır.

d- Söz konusu olan hacet, tıpkı zarurette olduğu gibi, ihtiyaç miktarı kadar takdir edilir.

e- Hacet üzerine kurulu hüküm, Allah'ın kitabından veya Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetinden, bunun hususi hükmünü ifade eden bir nassa muhalif olmamalı, şeriatın maksatlarına çelişmemeli ve daha büyük maslahatın kaybına sebep olmamalıdır.

Şeyh el-Elbanî rahimehullah'ın "Zaruretler mahzurları mubah kılar" kaidesiyle ilgili bir fetvası şu şekildedir:

Soru: Müslüman kadının evinin dışında mubah bir işte çalışması ve çocuklarını mürebbilere veya müslüman hizmetçi kadınlara bırakmasının dindeki hükmü nedir?

Cevap: Bu meselede aslolan Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in hanımları şahsında, Allah Teâlâ'nın ümmetin kadınlarına şu hitabıdır:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

"**Evlerinde karar kılsınlar. İlk cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılmasınlar**." (Ahzab 33)

Şeyhulislam İbn Teymiyye rahimehullah şöyle demiştir: "Erkekte aslolan dışarı çıkması, kadında aslolan ise evlerde kalıp zorunlu bir ihtiyaç olmadıkça çıkmamalarıdır."

Buhari'nin Sahih'inde Allah kadınlara hicabı farz kıldığı zaman Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğu gelmiştir:

إِنَّهُ قَدْ أُذِنَ لَكُنَّ أَنْ تَخْرُجْنَ لِحَاجَتِكُنَّ

"**Allah siz (kadınlar)in ihtiyaçlarınız için çıkmanıza izin**

vermiştir."[56]

Kadın, evinden bir ihtiyacı için, cilbabıyla örtünmüş olarak, koku sürünmeden çıkarsa bu caizdir. Ama bu çıkışında az önce işaret ettiğimiz şeylerden birini işleyecek olursa veya evindeki bazı görevlerini ihmal edecek olursa o zaman az önce geçen ayet söz konusu olur: "**Evlerinde karar kılsınlar**." Onun bu durumda çıkıp da çocuklarını hizmetçilere bırakması caiz olmaz. Anne çocuğunun ihtiyaçlarını ve onlara uygun gelen eğitici yönlendirmeleri daha iyi bilir.[57]

Soru: Doktor, öğretmen veya hemşire olan kadının çalışması, çocuklarını hizmetçiye bırakmasını mubah kılan meşru zaruretlerden midir?

Cevap: Eğer kız çocuklarının zorunlu eğitimini yerine getirecek kimse yoksa önceki soruda zikredilen şartlarda bu ihtiyacı yerine getirmek üzere hemcinsi olan kız çocuklarının eğitimi için kadının evinden çıkması caiz olur. Bu şartlara zorunlu olarak bir de bu işte kadın erkek karışık bulunulmaması şartı eklenir.[58]

Soru: "Müslüman kadın tıp, öğretmenlik ve hemşirelik gibi alanlarda çalışmazsa bu görevi kim yerine getirecek?" diyene nasıl cevap verilir? Bu görevleri yapması halinde kadının dine aykırı olan bazı durumlara düşmesini, "Zaruretler mahzurları mubah kılar" kaidesiyle delil

---

[56] **Sahih.** Buhari (1/40) Muslim (4/1709)
[57] El-Elbani, Fetava'l-İmarat (no:100)
[58] Fetava'l-İmarat (no:101)

getirmektedirler.

Cevap: Bu meselede bu kaidenin delil getirilmesini isabetli görmüyordum. Çünkü mahzurları mubah kılan zaruretler fertlerle alakalıdır. Bu kaide şu ayetlerden alınmıştır:

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"**Her kim açlık halinde, mecbur kalırsa, günâha meyletmek sizin (haram kılınan etlerden yiyebilir); zira Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir**" (Maide 3)

إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ

"**Mecbur kaldığınız dışında Allah size haram kıldıklarını açıkladığına göre…**" (En'am 119)

İki şeyi düşünmemiz gerekir:

Birincisi: Mükellef olan insanın başına bir şey gelir de, aslen haram olan olan bir şeye mecbur kalırsa burada zaruretler mahzurları mubah kılar.

İkincisi: Gerçekleşmemiş olan, ancak ileride gerçekleşebilecek olan şeyler hakkında zaruretlerin mahzurları mubah kıldığı söylenemez. Allah'ın helal kıldığı şeylerle kurtulmaya yol bulamadığımız konularda kendimizi tehlikeye atmamız uygun değildir. Kişi Allah'ın haram kıldığı şeylere düşeceğini bildiği bir topluma girmeyi kastedip de, bu girişinde "zaruretler mahzurları mubah kılar" kaidesini kullanarak temize

çekmeye kalkışırsa, bu kaidenin yeri burası değildir.

Yine âlimler bu kaideyi, diğer bir kaide olan: “Zaruretler miktarıyla takdir edilir” kaidesiyle kayıtlamışlardır. Şayet insan leş yemek zorunda kalırsa, oturup da helal et yiyormuş gibi yiyemez. Ancak tehlikeyi giderecek kadar yiyebilir.

Bizler yeteri kadar müslüman kadın doktorların bulunması gerektiğini söyleriz. Lakin farz-ı kifaye olanın yerine getirilmesi, dine muhalefet etmeyi beraberinde getiriyorsa bu caiz değildir. Bizim, “Farz-ı kifaye olanı onlara öğretmek istiyoruz” iddiasıyla kadınlarımızı ve genç kızlarımızı üniversitelerde ve başka yerlerde gördüğümüz fesada sunmamız caiz değildir.

Okullardaki ve üniversitelerdeki müslüman kızların hepsi dindar değillerdir. Dindar olanları bunu yapmadıkları zaman, gevşek davranan kadınlar bu farz-ı kifayeyi yerine getireceklerdir. Bu durumda onlara sorumluluk yoktur. Zira bu farz-ı kifayedir. (Bazılarının yerine getirmesiyle bu farz diğerlerinden düşer.)[59]

Haram Kılınan Şeyler Davetin Maslahatı İçin Kullanılabilir mi?

Şeyhulislam İbn Teymiyye rahimehullah’a şöyle sorulur; “Adam öldürmek, yol kesicilik yapmak, hırsızlık, içki içmek ve benzeri büyük günahlar işlemek amacıyla bir araya gelen bir bir topluluğu, bir şeyhin Allah Teâla’ya zincirsiz def ve genç olmayanların mubah şiirlerle kaside söylemesi gibi musiki aletlerini kullanmak suretiyle davet etmesi halinde, o cemaatin

[59] Fetava’l-İmarat (no:102)

tevbe ettikleri, namaz kılmayan, hırsızlık yapan ve zekât vermeyen bu kimselerin, şüphelilerden dahi kaçınan kimseler haline geldikleri, farzları yerine getirmeye başladıkları, haramlardan sakındıkları anlatılır. Bu şeyhin, başka türlü davet edilmeleri mümkün olmayan topluluğa karşı, böyle bir maslahatı elde etmek için bu yolları kullanması mubah mıdır?"

Şeyhulislam rahimehullah uzunca cevabını – özet olarak - şöylece verir: "…Bilindiğine göre sapıkları hidayet eden, şaşkınlara yol gösteren, isyankârların tevbesini kabul eden ancak Allahtır. Bunun Allah'ın rasulüyle gönderdiği kitabı ve sünnet ile olması zorunludur. Aksi halde, Alah'ın rasulüyle gönderdiği bu konuda yeterli olmasaydı, rasulün dini eksik, tamamlanmaya muhtaç olurdu… İnsanların Allah ve rasulü meşru kılmadığı halde Allah'a yaklaştırıcı olarak gördükleri ameller de böyledir. Zira mutlaka bunların zararı faydasından büyüktür. Ancak faydası zararından büyük ise şeriat bunu bildirmeyi ihmal etmemiştir. Zira Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem hikmet sahibidir. Dinin maslahatını ihmal etmemiştir. Müminler âlemlerin rabbine yakınlaşmada farklı mertebededirler…

Şüphesiz Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem, sahabe ve tabiin bu kimselerden daha şerli olan küfür, fısk ve isyan ehlini meşru metotlarla davet etmişlerdir. Allah onları bidat yollara muhtaç bırakmamıştır. Allah'ın nebisi sallallahu aleyhi ve sellem ile gönderdiklerinde isyankârları tevbeye çağırmak için meşru bir metot olmadığını söylemek caiz değildir. Zira zorunlu bilgiyle ve mütevatir nakille anlaşılmıştır ki, ümmetler içinde küfürden, fısktan, isyandan meşru yollarla tevbe edenlerin sayısını ancak Allah bilir. Bunlarda bidat toplantılar yoktu. Şunu demeye imkân yoktur: "Şüphesiz ki isyankârları bu bidat metottan başkasıyla

tevbeye çağırmak mümkün değildir”[60]

Şüphe: “*Hükümetler, bu dernekler olmadıkça davete izin vermiyorlar. Derneklere ise bankalara para yatırmadıkça, suretler asmadıkça, başkan tayin etmedikçe izin vermiyorlar. Bu “zaruretler, mahzurları mubah kılar” ve “iki kötülükten hafif olanını işleme” türündendir*.

Cevap: 1- Günah konusunda itaat edilmeyeceği İslam esaslarındandır. Bunun delilleri pek çoktur.

2- Davet ve bu hayırlı ameller, devlet ve dernek kurulmasına bağlı değildir.

3- Mahzurları mubah kılacak olan zaruretler, def edilmesi ancak sakıncalı işin işlenmesiyle mümkün olan işlerdir. Böyle bir durumda sakıncalı olandan başka bir yol yoktur. Canının telef olmasından korkan kimsenin leş yemesi gibidir. Eğer leşten başkası bulunamazsa leş yemek zorunda kalınır. Ancak leşten başkası varsa leş yemek caiz değildir. Davet dernekler, suretler, faiz, yalan, hile, ayrılık ve diğer fitneler olmadan da yerine getirilebilir ve yayılabilir. Davet eğer mescidlerden engellenirse, evlerde, çarşılarda, yollarda, iş yerlerinde, caddelerde, kitaplarda, yazılarda, âlimlere yolculukla yapılır. İslam ve sünnet düşmanlarının dikkatlerini çeken büyük dernekler kurmak davetin şartı değildir. Bu şekilde düşmanlar tedbirler almakta, tuzaklar kurmakta, ehlinin arasını ayırmaktadır. Yetimlerin, fakirlerin, yoksulların kefaleti için onların resimlerini çekmek, sakıncaları mubah kılan zaruretlerden değildir. Zira suretler ve dernek olmadan da onların kefaleti mümkündür. Nitekim heva ehli bu

[60] el-Fetava (11/620)

kaideyi genişletmişler, Allah'ın ve rasulünün haram kıldıkları şeyleri bu isim altında işlemişlerdir…

Müslümanların Maslahatı İçin Demokratik Düzenlerde Oy Kullanılır mı?

"Zaruretlerin sınırını din belirler. Âlimler şöyle derler: "Zaruret; insanın canı veya malı hususunda tahammül edemeyeceği zarardır." Bazı insanlar zaruret kaidesini öyle genişletiyorlar ki, sakalı kesmeyi, rezillikleri seyretmeyi, pantolon giymeyi, kadın erkek karışık okullarda okumayı, partileri ve oy kullanmayı dahi zaruret görmektedirler! Bunlar zaruret değil bilakis haram olan şeylerdir."[61]

Şeyh Abdusselam Berces rahimehullah şöyle demiştir: "Bilinmektedir ki bu parlementolara girmek, hâciyyat ve tahsiniyyat bir tarafa, hakikatte dinin zaruretler hususundaki maksatlarının da kaybedilmesidir. Çünkü bu dini temelinden yıkmaktır. Dinin en yüksek gayesi olan Allah'ın birlenmesini gerçekleştirme esası düşürülmektedir."[62]

Şeyh el-Elbani rahimehullah şöyle demiştir: "Oy kullanarak seçimlere katılmak zalimlere meyletmektir. Çünkü sahih islâmi kültüre sahip her Müslüman bilir ki, parlemento düzeni ve seçimler İslam düzeninden değildir."[63]

Şeyh el-Elbani rahimehullah'a şöyle denildi: "Ey şeyh! İşittiğimize göre bazı şartlarda parlementoya girmeye cevaz

---

[61] Yahya el-Hacuri, El-Kenzu's-Semin (5/131)
[62] Abdusselam Berces, el-Hucecu'l-Kaviyye (s.37-38)
[63] Hataru'l-Muşareke fi'l-İntihabat adlı kaset.

vermişsiniz?!" el-Elbani dedi ki: "Hayır! Caiz değildir. Bu şartlar pratik değil, teoriktir. Hangi şartları zikrettiğim size ulaştı mı?" soruyu soran: "Birinci şart insanın nefsini muhafaza etmesidir." Şeyh dedi ki: "Bu mümkün müdür?" Soruyu soran: "Hiç tecrübe etmedim" Şeyh: "İnşaallah tecrübe etmezsin. Bu şartların gerçekleşmesi mümkün değildir. Bizler insanlardan birçoğunun hayatlarında, giyimlerinde, sakallarında, bu meclislere girdikleri zaman değişmeler ve bozulmalar meydana geldiğine şahit oluruz!! Onlar bu işlerini temize çeker, takip ettikleri yolun bunu gerektirdiğini söylerler… Bazı insanlar parlementolara İslami Arap elbisesiyle girmiş, kısa bir zaman sonra giyim şekilleri değişmiştir. Bu bozulmanın mı yoksa düzelmenin mi göstergesidir?" Soruyu soran: "Cezayirdeki kardeşleri ve siyasi alanda yaptıklarını mı kastediyorsunuz?" Şeyh dedi ki: "Tavsiye etmeyiz! Bu günlerde herhangi bir islam ülkesinde siyasi çalışmayı tavsiye etmeyiz."[64]

Şeyh Mukbil b. Hadi el-Vadiî rahimehullah'a şöyle soruldu: "*Seçimlere katılmayı vacip görüyorum. Zira hayır ehlinin bundan geri kalması caiz olmaz. Çünkü hayır ehli bundan geri kalırlarsa hayırsız kimseler oraya girer. Hayırlı kimselerin hükümet meclislerinde bulunmaları iyidir. Zira bu meclislerde doğruyu gösterebilirler. Seçimler hakkında sizin görüşünüz nedir? Bunu caiz gören kimseyi reddetmek için kitap ve sünnetten delil nedir? Bunun haramlığının delili nedir*?"

Cevap: Rabbu'l-İzzet, kerim kitabında şöyle buyuruyor: "**Hiç mü'min olan kimse fâsık olan gibi midir? Bunlar asla eşit olamazlar.**" (Secde 18) Alim, fazilet sahibi, eşek ve komünistin oyları birdir. Allah Teâlâ kerim kitabında şöyle

---

[64] Silsiletu'l-Hedyi'n-Nur (2/352) bkz.: Medariku'n-Nazar Fi's-Siyase (s.345)

buyuruyor: “**Yoksa kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde, kendilerini, iman eden ve sâlih amel işleyen kimselerle bir tutacağımızı mı zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar**.” (Casiye 21)

“**Yoksa îman edenleri ve sâlih amel işleyenleri, yeryüzünde fesad çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yahutta Allah'tan korkanları, kötülük işleyenler gibi mi tutacağız**?” (Sad 28)

“**Erkek kız gibi değildir**.” (Al-i İmran 36)

Fazilet sahibi kimsenin oyu, günahkâr bir kadının oyu ile eşit sayılmaktadır. Allah Subahnehu ve Teâlâ, müşrikler meleklerin Allah Teâlâ’nın kızları olduklarını söyledikleri ve erkekleri kendilerine nispet ettiklerinde şöyle buyurmuştur: “**O halde bu haksız bir taksim**” (Necm 22)

Bu seçimler Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında, Ebu Bekir ve Ömer radıyallahu anhuma zamanlarında, Emeviler ve Abbasiler devletlerinde var mıydı? Nitekim küfür ülkelerinden bazısında livata, erkeğin erkekle evlenmesi, içkiyi ve faizli bankaları serbest bırakma konuları oylanır hale gelmiştir. Oylama ve seçimler gölgesinde her şeyi yapmak mümkündür. Rabbu’l-İzzet ise kerim kitabında şöyle buyuruyor: “**Onlar, yine de câhiliyyenin (o kokuşmuş) hükmünü mü arıyorlar?**” (Maide 50) Sen dosdoğru olanı talep et. Allah Teâlâ, Nebisi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’e şöyle buyuruyor: “**Emrolunduğun gibi dosdoğru ol**.” (Hud 112) Yine şöyle buyurur: “**O halde dosdoğruca O'na yönelin**” (Fussilet 6) Bizler Kitap ve sünnete karşı dosdoğru olmakla emrolunduk. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “**Eğer seni sağlam tutmamış olsaydık, neredeyse onlara azıcık meyledecektin**.”

(İsra 74)

Afganistan'da seçimlerin sonucu ne oldu? Birçok İslamî ülkelerde seçimler ne sonuç getirdi? Bundan da kötüsü, seçimler demokrasinin vesilesidir. Bu sözler Sudan'lı kardeşlerimize yönelik değildir. Seçimlerden günler sonra kimse benden konuşmamı istemesin. Ben "el-Musara'a", "Fetva Fi Vahdeti'l-Muslimin Maa'l-Kuffar", "Kam'u'l-Muanid" ve "Gâretu'l-Eşrita Ala Ehli'l-Cehl ve's-Safsata" kitaplarımda seçimler hakkında konuşmaktan yoruldum. Elhamdulillah bu kitapların hepsi basılmıştır."[65]

[65] Mukbil b. Hadi, Tuhfetu'l-Mucib (244-246) Garetu'l-Eşrita (2/114, 166)

Maslahatı Mürsele Bid'at Değildir

Maslahatı mürsele bidat sayılmaz. Zira şer'î deliller buna delalet etmektedir. Şeriat, maslahatların elde edilmesi, kötülüklerin kaldırılması üzere gelmiştir. Sahabenin ameli de bu şekilde devam etmiştir.

Eş-Şankitî şöyle demiştir: "Özetle sahabeler radıyallahu anhum kaldırılmasına delil olmayan ve ağır basan veya eşit seviyede kötülük taşımayan maslahatlara bağlanmışlardır."[66]

Bidatlerde ise maslahat yoktur. Maslahat varmış gibi görünse de hakikatte böyle değildir.

Şeyhulislam İbn Teymiyye rahmetullahi aleyh şöyle demiştir: "Şeriat maslahatları asla ihmal etmemiştir. Bilakis Allah Teâla bize dinini kemale erdirmiş ve nimeti tamamlamıştır. Cennete yaklaştıran her şeyi Nebi sallallahu aleyhi ve sellem bize anlatmış, bizleri gecesi ile gündüzü eşit aydınlıkta olan, sapanın mutlaka helak olacağı bir yolda bırakmıştır. Lakin aklın maslahat olduğuna inandığı şey, eğer dinde varid olmamışsa şu iki durumdan biri sözkonusudur: Ya şeriat ona bu kimsenin bilmediği açıdan delalet etmektedir veya onun maslahat olduğuna inansa da, onda bir maslahat yoktur. Zira maslahat, tamamen ele geçen veya çoğu ele geçen menfaattir. İnsanların

[66] el-Mesalihu'l-Mursele (21)

dinde ve dünya faydalı olduğunu zannettikleri şeylerin çoğunda zarar daha galiptir."[67]

Maslahatı mürseleyi bidatten ayırt etmek için şart şudur: maslahatı mürsele, Nebi sallallahu aleyhi ve sellem zamanında yapılmasını gerektiren bir durum mevcut olmayan veya mevcut olsa da bir yapılmasına bir engel olan şeydir. Bidat ise bunun tam aksidir.

Şeyhulislam İbn Teymiyye şöyle demiştir: **"**İnsanlar sadece yararlı olduklarına inandıkları şeyleri, yenilik olarak ortaya atarlar. Herhangi bir yeniliğin zararlı olduğunu düşünseler onu ortaya atmazlar. Çünkü böylesine ters bir tutuma ne akıl ve ne de din yönünden gerekçe bulunamaz. Şimdi, eğer Müslümanlar bir şeyi yararlı görürler ise, bu şeye ihtiyaç hissettiren sebebe bakılır. Eğer bu ihtiyaç hissettiren sebep, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den sonra ortaya çıkmış yeni bir şey olur da Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem kesin bir yasaklama belirtmeden o şeyi yapmamış ise böyle bir durumda söz konusu ihtiyaç duyulan yenilik ortaya konup uygulanabilir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem zamanında da ihtiyaç haline geldiği halde çeşitli engeller yüzünden ortaya atılmayan ve Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in ölümünden sonra önleyici engelleri ortadan kalkan yararlı yenilikler hakkında da aynı kural geçerlidir.

Fakat ihtiyaç niteliği kazandıracak bir sebebi olmayan veya kulların bazı günahları sebebi ile ihtiyaç haline geldiği ileri sürülen yeniliklere gelince, bunları ortaya çıkarıp benimsemek caiz değildir. Şunu hiç unutmamak gerekir ki, gerektirici sebebi

---

[67] Mecmuu'l-Fetava (11/344)

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem zamanında da var olan bir davranış eğer buna rağmen o zaman işlenmemiş ise her ne kadar bize göre yararlı ise de aslında yararlı değildir. Buna karşılık gerektirici sebebi (gerekçesi) Peygamber sallallahu aleyhi ve sellemden sonra -Allah'ın emrine karşı gelmek söz konusu olmaksızın- ortaya çıkan yenilikler yararlı olabilirler. Bu konuda fıkıh âlimleri iki yol benimsemişlerdir:

1 - Bu yollardan birine göre, eğer hakkında yasaklayıcı bir delil yoksa söz konusu yenilik benimsenip uygulanabilir. Bu görüş, "kamu yararı (Mesalih-i Mürsele)" ilkesinin geçerliliğine inananların görüşüdür.

2 - Bu yollardan ikincisine göre söz konusu yenilik, hakkında emir olmadıkça ortaya atılıp benimsenemez. Bu görüş "Kamu yararı (Mesalih-i Mürsele)" ilkesine dayanarak ahkâm çıkarmanın doğru olamayacağını düşünenlerin görüşüdür ve kendi içinde iki türlüdür:

Bu görüşün bir kısım taraftarları şeriat koyucunun (Peygamberimizin) ya sözüne, ya davranışına veya sessiz onayına (ikrarına) dayanmayan bir hükmün ortaya konamayacağını savunurken, diğer bir bölümü söz konusu hükmün şeriat koyucunun açık veya dolaylı sözüne dayanılarak ortaya konabileceğini söylemektedirler. Birinci kısımdakiler "Kıyas" metodunu kabul etmeyenler, ikinci kategoridekiler ise bu metodun geçerliliğine inananlardır.

Gerektirici sebebi (gerekçesi) -eğer yararlı olsa- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem zamanında da varolduğu halde O'nun tarafından uygulamaya konmayan yeniliklere gelince; Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den sonra bu tür

yenilikleri ortaya koyup benimsemek Allah'ın dininde değişiklik yapmak demek olur. Bu türlü değişiklikleri dine sokanlar dini değiştirmeyi amaç edinen hükümdar, alim ve abidler ile içtihadında yanılgıya düşen araştırmacılardır.

Nitekim Nebi sallallahu aleyhi ve sellem vaktiyle bu kaygıyı şu sözlerle dile getirmiştir: **"Sizin hakkınızda en korktuğum şeyler alimlerin yanılgıya düşmesi, münafıkların Kur'anı tartışma dayanağı olarak kullanmaları ve halkı saptıran hükümdarlar** (imamlar) **dır."**[68]

Söz konusu yeniliklerin örneği, Ramazan ve Kurban bayramları namazları için ezan okumaktır. Bu adet bazı devlet adamları tarafından ortaya atıldığında müslümanlar bid'at olduğu gerekçesi ile bu uygulamaya karşı çıktılar. Eğer bu uygulamanın bid'at oluşu onun mekruh olduğuna delil olmasaydı, bu adetin: **"Ey müminler, Allah'ı çok çok anınız"** (Ahzab: 41) ve **"İnsanları Allah'a çağırandan daha güzel sözlüsü kim olabilir?"** (Fussilet: 41) ayetlerinin kapsamına girdiği söylenebileceği gibi cuma namazı için ezan okunması hükmü ile de "kıyas"lanabilirdi.

Çünkü bayram namazlarında ezan okumanın "yararlı" olacağını ispatlamaya çalışmak, koyu bir bid'atın yararlılığını kanıtlamaya çalışmaktan çok daha gerekçeli ve yerinde bir çabadır. Hatta: "İleri sürülen gerekçelere ve her hangi bir önleyici engelin yokluğuna rağmen, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in bu adeti uygulamaması (yani bayram namazlarında

---

[68] Benzerini Hakim (4/420) Muaz b. Cebel radıyallahu anh'den nakletmiştir. Beğavî, Şerhu's-Sünne'de (1/317) Ömer b. El-Hattab radıyallahu anh'den rivayet etmiştir.

ezan okutmaması) nasıl sünnet ise bu adeti uygulamak da bir başka sünnettir" denebilir.

Gerçi ilk bakışta böyle düşünmenin yerinde olduğu sanılabilir, ama cuma namazlarında ezan okumayı emrettiğine, buna karşılık bayram namazlarını ezan ve kamet'siz kıldığına göre sünnet olan uygulama bayram namazlarında ezan okumamaktır. Buna göre, bu sünnete hiç kimse bir şey eklemeye yetkili değildir. Dahası, bu sünnete farklı bir uygulama eklemek namaz vakitlerine, rekâtlerin sayısına veya Hacc'ın rükünlerine eklemeler, arttırmalar yapmak gibidir.

Başka bir deyimle eğer bir kimse, öğle namazının farzını (dört rekât yerine) beş rekât olarak kılmak istese de "Bu yapacağım şey fazladan iyi bir amel olmaktadır" diye davranışını haklı göstermeye çalışsa, bunu yapmaya yetkili değildir. Tıpkı bunun gibi eğer bir kimse Kabe ve Arafat dağı gibi mukaddes yerler dışında başka yerler belirleyip oralarda Hacc amacı ile ibadet ve zikir etmeye kalkışacak olsa "bu yaptığım şey iyi nitelikli bir bid'attır (Bid'at-i Hasene)**"** diyerek böyle bir şey yapmaya yetkili değildir. Tersine böyle bir kimseye **"Her bid'at bir dalalettir.** (sapıklıktır)**"** diye karşılık veririz.

Biz böyle bir davranış hakkında, özel bir yasaklayıcı hükmün varolduğundan veya onun yol açacağı kargaşa ve yıkımlardan (mefsedet'ten) önce onun "dalalet (sapıklık)" olduğunu bilir ve söyleriz. Vermiş olduğumuz bu misal Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem zamanında gerektirici sebebi (gerekçesi) var olan ve -eğer yararlı olsa- önleyici hiç bir engeli bulunmayan yeniliklerin örneğidir. Böyle bir yeniliği ortaya atan kimsenin göstereceği bütün gerekçeler ve varlığını iddia edeceği bütün yararlar, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem zamanında da var olduğu halde Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bu işi yapmadı. O halde O'nun bu "yapmayışı (terki)"

bütün genellemelerden ve bütün kıyaslardan önde gelen “özel” bir sünnettir.

İnsanların kusurları veya kötü niyetleri yüzünden ihtiyaç haline gelen bid'atlere örnek Ramazan ve Kurban bayramlarının hutbelerini bayram namazının önüne almaktır. Bazı devlet adamları ilk defa böyle bir uygulamayı başlatınca müslümanlar bidat olduğu gerekçesi ile buna karşı çıktılar. Bu uygulamayı getirenlerin, cemaatın şimdilerde bayram namazından sonra hutbeyi dinlemeden dağıldığını, oysa Peygamberimiz zamanında hutbeyi dinlemeden dağılmamış olduklarını savunma olarak söylüyorlar. Bu bid'atı haklı gibi gösterebilmek için kendilerini böyle savunanlara şöyle demek gerekir;

“Bunun böyle olmasının sebebi senin kusurun, hatta kötü niyetindir. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem o günün cemaatine yararlı olmak, kendilerine gerçekleri anlatmak ve doğru yolu bulmalarını sağlamak amacı ile hutbe verirdi. Fakat sen, saltanatını ayakta tutmak amacı ile hutbe veriyorsun, bu konuşmalarda onlara hiç bir yararlı şeyi öğretmiyorsun. Sırf senden kaynaklanan bu senin öz kabahatin sana yeni bir günah ortaya atma (bid'at çıkarma) yetkisi vermez. Burada senin yapacağın şey, Allah'a tevbe etmek ve Peygamberin sünnetine uymaktır. O zaman durum düzelir. Eğer yine de düzelmez ise Allah sana cemaatın yaptığını değil, kendi yaptıklarını soracaktır.”

Açıkladığımız bu iki ilkeyi iyi kavrayan kimsenin bid'at nitelikli yeniliklerle ilgili şüphelerinin çoğu çözümlenmiş olur. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem konu ile ilgili bir başka hadisinde şu enteresan tesbitte bulunuyor: “**Bir toplumun ortaya çıkardığı her yeni bid'at, bu bid'at kadar bir sünneti kendilerinden alıp götürür**.”

Ben bu gerçeğe, bu kitabın daha önceki sayfalarında işaret ederek şeriatin kalbin besini olduğunu, bid'at nitelikli yeniliklerle beslenen kalblerde sünnetlerin fazileti için yer kalamayacağını ve böylesine kalblerin bozuk besinlerle beslenen bir canlı vücudu gibi olacağını belirtmiştim.

Meselâ; çoğu devlet adamlarının caiz olmayacak oranda ağır vergiler almaları, işlenen suçlara karşı ölçüsüz biçimde ağır cezalar vermeleri, sırf onların iyiliği emredip kötülükten alıkoyma ilkesini amacından saptırmış olmalarından ileri gelir.

Yoksa onlar caiz olduğu oranda vergi alıp, bu vergileri caiz olan yerlerde kullansalar ve bu işleri yaparken kendi iktidarlarını perçinlemeyi değil de Allah'ın dinini yürürlüğe koymayı düşünseler, bunlar yanında şeriatın koyduğu yaptırımları zengin-fakir, yakın-uzak herkese eşitlikle uygulasalar, özendirme ve yıldırmalarında Allah'ın buyurduğu adaleti gözetseler, tıpkı Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'den sonra başa geçen Raşid halifeler (Hulefa-yi Raşidin) ile Emevi hükümdarlarından Ömer b. Abdülâzîz ve bazı adil devlet adamları gibi, ne ağır vergiler toplamaya ne zalimce cezalar vermeye ve ne de güvenliklerini sağlamak için köle ve uşaklardan oluşmuş silâhlı birlikler kullanmaya muhtaç olurlardı.

Tıpkı bunun gibi; eğer ilim adamları sırf Allah'ın kitabı olan Kur'an'a sarılıp orada yer alan ve bizzat Allah'ın gösterdiği delillerden ibaret olan açıklamaları derinlemesine kavrasalar ve Allah'ın kullarına peygamber göndermesinin hikmeti olan sünnete her adımda bağlı kalsalar, bu iki kaynakta bütün insanlığın bilgilerini kapsayacak genişlikte, her alanla ilgili bilgi bulacaklar ve kazanacakları bu zengin bilgi hazinesi sayesinde halk arasında haklı ile haksızı birbirinden isabetle ayırma imkânını elde ederek aşağıdaki ayette bu ümmetin özelliği olarak belirtilen "Örnek alma (şahid olma)" niteliğine sahip olacaklardı.

Allah Azze ve Celleşöyle buyuruyor: “**Böylece siz öbür insanlara ve Peygamber de size örnek olsun diye sizi bu ikisi arasında yer alan bir ümmet kıldık**.” (Bakara: 143)

Böylece bu âlimler, Kelâmcıların dini destekleyici olduklarını sandıkları, bidatçılar tarafından düzülüp ortaya atılmış yanıltıcı delilleri ile kıyas metodunu savunanların dinin ayrıntılı hükümlerini tamamlayıcı nitelikte gördükleri şaşırtıcı görüşlere lüzum görmezlerdi.

Deliller içinde isabetli olanlarla görüşler arasında doğru olanların mutlaka Allah'ın kitabı (Kur'an) ile Nebi sallallahu aleyhi ve sellem’in sünnetinde dayanağı vardır. Bunu anlayan anlar ve bu anlayıştan yoksun kalan yoksun kalır.

Sıradan halkın durumu da öyle. Onlar da Allah'ın şeriatında belirlediği söz ve hareketlerin zahiri ile batınını kavrayarak ibadet etmiş olsalar ve Allah'ın Peygamberimize gönderdiği güzel sözlerle iyi amellerin tadına varmış olsalar; Bu sayede nefislerin ihtiraslarından öylesine arınırlar, öyle yüce olgunluk derecelerine ererler ve öyle büyük manevî başarılar elde ederler ki, böylece insanı, Kur'an dinlemekten alıkoyan bid'at nitelikli müzikli coşkulara, bazı kimseler tarafından ibadetlere katılmış çeşitli zikir ve virdlere ve şeriata bağlılığı zayıf kimi adamların ortaya attıkları ilâve ibadetlere hiç ihtiyaçları olmazdı.

Gerçi bu yenilik ve eklemeleri ortaya atan çoğu sıradan kimseler, bilginler ve hatta devlet adamları, ortaya sürdükleri bu bid'atlerden ötürü ictihad gerekçesi ile mazur sayılabilirler. Bizim amacımız doğru delilin hangisi olduğunu tanımaktır. Bu doğru delilden uzak düşen her hangi bir kimse şahsî içtihadından dolayı mazur sayılabilir. Hatta bu kimse çok titiz bir takva adamı da olabilir. Çünkü söylediği her sözün doğru olması ve yaptığı her

davranışın sünnet olması titiz bir takva adamı (sıddık) olmanın şartlarından değildir. Yoksa adam Peygamberimizin (salât ve selâm üzerine olsun) düzeyine çıkarılmış olur. Neyse, bu konu hayli geniştir."[69]

[69] İktidau's-Sirati'l-Mustakim (2/594)

Terk Sünneti

Terk sünneti, sünnetin kısımlarından biridir ve muteber bir hüccettir. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir şeyi terk etmesi, o şeyin haramlığına bir delildir. Şu halde Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terk ettiği şeyi terk etmek farzdır.

Ancak bu mutlak değildir. Zira Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir şeyi yalnızca terk etmiş olması, o şeyin haram olduğunu göstermez. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bu şeyi terk etmesinin haramlık ifade etmesi için, bunun haramlığını gösteren karineler de bulunmalıdır.

Bu yüzden Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terkini delil getirmek için şartlarının bulunması gerekir.

Bunları özet olarak zikretmek mümkündür. Aşağıda bu hususun ayrıntıları beş esas altında zikredilecektir:

Birinci esas: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir şeyi terk ettiğinde, terk edilen bu fiil Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in uyulacağı ve örnek alınacağı bir konu olmalıdır. Bu, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetinden bir parçadır. Çünkü Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sünneti bütün fiillerini ve terklerini kapsamaktadır.

Nitekim buna, Allah Teâlâ'nın şu ayetinin genel kapsamı delil olmaktadır: "**Sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü arzu eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için, Allah'ın Rasûlünde güzel bir örnek vardır**." (Ahzab 21)

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'i örnek almanın manasına şu üç hususta Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in

terkleri de dâhildir:

Birincisi: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terk ettiğini terk ederek O'na uymak.

Es-Semânî şöyle demiştir: "Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bir şeyi terk ettiği zaman bizim de O'na bu hususta tabi olmamız gerekir."[70]

Terk ettiği hususlarda Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e uymanın farz olması mutlak değildir. Ancak terk edilen hususta Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in zamanında bunu yapmayı gerektiren sebeplerin mevcut olması ve engellerin bulunmaması şarttır.

İkincisi: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bu terkteki maksadına uymak.

Çünkü Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terk ettiği şeyi, sırf terk ettiği için örnek almak yeterli değildir. Bilakis bu terkte Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in maksadına da uymak zorunludur.

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem terk maksadı olmadan hükmünde ittifak edilmiş bir işi terk ederse veya Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ibadet maksadı bulunmaksızın terk ederse, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e bu terkinde ibadet maksadıyla uymak, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'i örnek almak olmaz. Çünkü Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bununla ibadeti

---

[70] Kavatiu'l-Edille (2/190)

kastetmemiştir.[71]

İbnu'n-Neccar şöyle demiştir: "Terk konusunda Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'i örnek almak; Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terk etme sebebinden dolayı O'nun terk ettiği şeyi terk etmektir."[72]

Üçüncüsü: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e, terk ettiği şeyin anlamını elde etmek ve hikmetlerini gerçekleştirmek için uymak.

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ümmetine merhamet ve şefkatinden dolayı Ramazan ayında gece namazını cemaatle kılmayı terk etmesi[73] gibi belli bir sebepten dolayı bir şeyi terk etmesi bunun örneklerindendir. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in ümmetine karşı konumunda olduğu gibi bir konumda olan müftü, halka merhamet ve şefkat göstererek dinin açıklanmasında Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in menhecine uymalıdır.

Şatıbî şöyle demiştir: "Mendup olan bedenî ibadetlerden herhangi birine devam eden bir kimsenin - eğer gözlerin kendi üzerinde olduğu bir kimse ya da benzeri biri ise - câhillerin, o ibadetin farz olduğunu zannedecekleri şekilde devamlılık göstermesi uygun değildir. Aksine böyle birinin bazı vakitlerde o ameli terk etmesi ve böylece onun farz olmadığının bilinmesi uygun olur. Çünkü tekrarlanmakta olan farzların özelliği, o şeyin devam ettirilmesi ve ihmal edilmeksizin sürekli olarak vaktinde

---

[71] Bkz.: Mecmuû'l-Fetâvâ (1/280, 10/409)
[72] Şerhu'l-Kevkebi'l-Munir (2/196)
[73] Buhari (2790)

yapılmış olmasıdır.

Nitekim mendubun özelliği de, sürekli yapılmamasıdır. Eğer devamlı yapılacak olursa, o zaman farz için söz konusu olan özelliği kazanmış olacağından yanlış değerlendirmelere meydan verecek, belki zamanla kendisi de o mendubu farz kabul edecek ve bu şekilde devam edecek, sonunda da sapıtacaktır…

Bu noktadan hareketle Ömer b. el-Hattab radıyallahu anh, minberde secde âyetini okumuş, sonra insanlarla birlikte secde etmişti. Bir başka defasında yine okumuştu. Yerine yaklaştığında, insanlar secde etmek üzere hazırlandılar, fakat Ömer radıyallahu anh secde etmedi ve şöyle dedi: "Allah Teâlâ, bunu bize yazmamıştır; ancak dilersek yapmamız hali müstesna."[74]

Bunun örneklerinden birisi, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in kalplerin birleşmesi adına Ka'beyi İbrahim aleyhi's-selâm'ın kurduğu temeller üzerine bina etmek üzere yıkmayı terk etmesidir.[75] Müftünün de fetvasında Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e uyarak sonuçları gözetmesi ve durumun gidişatını

[74] El-Muvafakât (3/332-333) Ömer radıyallahu anh'ın sözünü Buhari Sahih'inde (1077) rivayet etmiştir.
[75] Buhari (3368)

değerlendirmesi gerekir.

Bundan dolayı Abdullah b. ez-Zubeyr radıyallahu anhuma Hicaz'a hakim olduğu zaman Kabeyi asıl temelleri üzerine kurmak istedi. Sonra Emevî halifesi Abdulmelik b. Mervan Kabe'yi tekrar eski haline çevirdi.

Sonra Abbasî halifelerinden biri İmam Malik ile bu konuda istişare etti. İmam Malik dedi ki: "Allah için söylüyorum ki ey müminlerin emiri! Bu beyti sultanların oyuncağı haline getirme. Aksi halde onu değiştirmek isteyen biri oldukça değiştirir, böylece insanların kalplerinde heybeti kalmaz." Böylece onu bu görüşünden vaz geçirdi.[76]

İkinci Esas: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir şeyi terk etmesi, o şeyi terk etmenin meşru olduğunu veya en azından farz olmadığını gösterir.

Et-Tilimsanî şöyle demiştir: "Delalet bakımından fiile, terk de katılır. Zira Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir şeyi yapmış olması onun haram olmadığına delil getirildiği gibi, bir şeyi terk etmesi de o şeyin farz olmadığına delil getirilir."[77]

Böylece Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terkinin,

---

[76] Bkz.: Siyretu'l-Halebiye (1/295)
[77] Miftahu'l-Vusul (s.580)

terk edilen o şeyin haramlığına delalet etmediği anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar ancak Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terkinde karineler bulunmadığı zaman doğru olur.

Bu hüküm çok önemlidir. Zira Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terki – ki aslolan budur – o şeyi terk etmenin caiz olduğuna yorumlanır. Yine o şeyi terk etmenin farz olduğuna da yorumlanabilir ki, bu haram kılmak demektir.

Bundan dolayı hiçkimsenin Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir şeyi sadece terk etmiş olmasını, terk edilen o şeyin haramlığına delil getirmesi uygun değildir. Nitekim hiçkimsenin Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in sırf bir şeyi terk etmiş olmasını, terk edilen o şeyin mubah olduğuna delil getirmesi de uygun değildir.

Ancak Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terki ile beraber, bununla delil getirmeye engel olan karineler bulunabilir. Bu durumda bu terk, mubahlığa delil olur.

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terki, böyle bir terki bağlayıcı kılan karinelerle de beraber bulunabilir. Bu durumda bu terk, haramlığa delil olur. O zaman bu terkinde Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e uymak gerekli olur. Bu karinelerin açıklaması dördüncü ve beşinci esasta gelecektir.

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in terkinin, uyulması farz olan bağlayıcı bir delil olabilmesi için şu iki şartın bulunması zorunludur:

Birinci şart: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bir şeyi, kendi zamanında yapılmasını gerektiren sebep bulunduğu

halde terk etmiş olmalıdır.

İkinci şart: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bu işi, yapmasına bir engel bulunmadığı halde terk etmiş olmalıdır.

Bu şartların ayrıntıları inşaallah ileride gelecektir.

Üçüncü Esas: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terkleri tek kısım değildir. Bilakis Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terki de fiili gibi kısımlara ayrılmaktadır: Bazı terkleri yaratılış ve adet gereğidir. Bazı terkleri kendisine özeldir. Bazısı maslahat gereğidir. Bazısı da dini açıklamak içindir. Bu kısımların açıklaması önceki bölümde geçmişti.

Dördüncü Esas: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in terki, delil getirmeye engel olan karinelerle birlikte olabilir. Bu durumda Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in bu terkine uymak meşru olmaz.

Bu karinelerin örnekleri şu şekildedir:

1- Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir fiili yaratılış veya adet gereği olan bir engelden dolayı terk etmesi. Memleketinde bulunmadığı için kertenkele yemeyi terk etmesi[78] böyledir.

2- Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in kendisine has olan fiili terk etmesi. Meleklerle konuştuğu için sarımsak yemeyi terk

[78] Buhari (5391) Muslim (1946)

etmesi[79] böyledir.

3- Dini bir maslahatın gerçekleşmesi için bir fiili terk etmesi. Mekke halkının kalplerini birleştirmek için Ka'beyi İbrahim aleyhi's-selâm'ın kurduğu temeller üzerine bina etmek üzere yıkmayı terk etmesi böyledir.[80]

4- Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in kendi asrından sonra meydana gelmesi sebebiyle gücü yetmediği için bir fiili terk etmesi. Tavaf, sa'y ve cemreleri taşlamada tuğlaların sayılması böyledir.

Bu karinelerin kayıtları, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bu terkinde fiilin yapılmasına bir engelin bulunması veya fiilin yapılmasını gerektiren sebebin bulunmamasıdır.

Beşinci Esas: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem terkinde bu terkin kesin bir hüccet olmasını gerektiren karineler bulunabilir. Bu durumda böyle bir terkte Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e uymak gerekir.

Bu karinelerin en açığı, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in terk ettiği şeyi sahabe, tabiin ve tebau't-tabiînden olan salih selefin de terk etmiş olmalarıdır.

Bu konuda aslolan, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in ve O'ndan sonra ümmetin selefinin terk etmekte ittifak ettikleri bütün ibadetlerin şüphesiz dinden olmayan bir sapıklık

---

[79] Buhari (7359) Muslim (564)
[80] Buhari (3368)

bid'ati olmasıdır.

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ve O'ndan sonra ümmetin selefi bir ibadeti terk etmişlerse bu, o fiilin bir bid'at olduğuna kesin bir delildir.

Çünkü ibadetlerden birini yapmaya dair bir engel Nebî sallallahu aleyhi ve sellem hakkında mevcut olsa dahi, O'ndan sonra selefte bu engelin mevcut olması mümkün değildir. Zira onların ibadetleri yerine getirmelerine ve dini açıklamalarına bir mani yoktur.

Fiilin hükmü hakkında sükut edilmesi veya – yerine getirilmesine bir engel bulunup da bu engel ortadan kalktığında – o fiilin terk edilmesi, sükut eden herkesin, mevcut olan duruma bir ekleme yapılmayacağına dair icmaıdır. Çünkü bu dine uygun veya dinde müsaade edilen bir şey olsaydı elbette bunu selef yapardı. Onlar bunu idrak etmeye ve bununla amel etmeye en hak sahibi olanlardır.

Buradan anlaşılmaktadır ki, sahabe, tabiin ve onlara tabi olan salih selefin terk etmiş oldukları, terkini naklettikleri, kitaplarında yazdıkları veya meclislerinde kendilerine arz edildiğinde terk ettikleri bütün ibadetler, bu ibadeti yerine getirmeyi gerektiren sebebin mevcut olması ve bir engelin bulunmuyor olması şartıyla bir bid'at olur.[81]

Bundan dolayı terk sünnetinin kaidesi ile selefin terk

[81] Bkz.: et-Tergib An Salati'r-Ragaibi'l-Mevdua (s.9) el-Bais (s.47)

kaidesi arasındaki bağlantı ve yakınlık ortaya çıkmaktadır.

Selefin terki kaidesiyle amel etmek için, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in terkinin bağlayıcılığı ile ilgili olarak zikredilen bütün şartlara aynen itibar edilir.

Terk Sünnetinin Maslahat-ı Mürsele İle Alakası[82]

Bu alakanın açıklamasına geçmeden önce anlamı ve bağlayıcılığı bakımından maslahat-ı mürsele hakkında söz etmek yerinde olacaktır:

Sözlükte maslahat; mefsedetin (kötülük ve bozukluğun) zıddıdır. Bu kelime iyi ve doğru anlamına gelir.[83]

Usulcülere göre maslahat-ı mürselenin anlamı şudur: İtibar edilmesi bakımından dinde açıklanmamış olup, geçersizliğine dair de özel bir delil bulunmayan menfaattir.[84]

Maslahat-ı mürsele kuvveti bakımından üç kısma ayrılır:[85]

En kuvvetlisi zarûrî maslahat, sonra ihtiyaç olan maslahat

---

[82] Bkz.: el-İ'tisam (2/129-135) Şeyh Ali Mahfuz, el-İbdâ' (s.83-92)
[83] Bkz.: Mucmelu'l-Luga (1/539) el-Misbâhu'l-Munîr (s.345)
[84] Bkz.: Ravzatu'n-Nazır (1/413) Muzekkiratu'ş-Şankiti (s.168, 169) Şankiti, el-Mesalihu'l-Mursele (s.15)
[85] Bkz.: el-Mustasfa (s.251) Ravzatu'n-Nâzır (1/412-414) Kavâidu'l-Ahkâm (2/60) el-Muvafakat (2/17) Şerhu'l-Kevkebi'l-Munîr (4/159-166) Şankıti, el-Mesalihu'l-Mursele (s.6)

ve sonra tahsînî maslahattır.

Zarurî maslahat-ı mürsele ile kastedilen; zorunluluk bulunan maslahattır. Bunda zorunlu olan maslahattan bir şeyin veya tamamının elden kaçması söz konusudur.

Bunun örneklerinden birisi; Ebu Bekr radıyallahu anh'ın kendisinden sonra halife olarak Ömer b. el-Hattab radıyallahu anh'ı görevlendirmesi ve Kur'ân-ı Kerim'i cem etmesidir.[86]

Maslahat-ı mürsele ile amel etmenin şartlarına gelince, şunlardır:[87]

Birincisi: Maslahat, bir nas veya icma ile çakışmamalıdır.

İkincisi: Maslahat, dinî maksatların korunmasına yönelik olmalıdır.

Üçüncüsü: Maslahat, farzların farzlığı, haram kılınanların haramlığı, had cezaları ve dinî miktarlar gibi değişmez hükümler hakkında olmamalıdır. Hakkında nas bulunan, üzerinde icma edilen ve içtihadın müdahale edemeyeceği hükümler de bu kapsamdadır.

Dördüncüsü: Maslahat, kendisinden daha üstün veya eşit seviyede olan bir maslahata aykırı olmamalıdır ki, bununla amel etmek, ağır basan bir kötülüğe veya eşit seviyedeki bir kötülüğe

---

[86] Bkz.: Şankiti, el-Mesalihu'l-Mursele (s.11, 12) Rıhletu'l-Hacci İla Beytillahi'l-Haram (s.175, 176)

[87] Bkz.: Mecmuu'l-Fetava (11/343) İgasetu'l-Lehfan Min Mesayidi'ş-Şeytan (1/330, 331) Şankıti, el-Mesalihu'l-Mursele (s.21)

sebep olmasın.

Terk sünnetinin, maslahat-ı mürsele ile alakasına gelince, şu iki meseleyle bunu açıklamak mümkündür:

Birincisi: terk sünneti ile maslahat-ı mürsele arasındaki ortak yön:

Terk sünneti, maslahat-ı mürsele ile şu yönden ortaktır: her ikisinin de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem tarafından yapıldığı nakledilmemiştir.

İkincisi: Terk sünneti ile maslahat-ı mürselenin birbirinden ayrıldığı yön:

Terk sünneti, şu üç açıdan, maslahat-ı mürseleden ayrılır:

1- Terk sünneti, yapılmasını gerektiren sebepler bulunmasına ve engel bulunmamasına rağmen Nebî sallallahu aleyhi ve sellem tarafından yapılmayan fiillerdir. Maslahat-ı mürsele ise böyle değildir. Zira maslahat-ı mürselenin Nebî sallallahu aleyhi ve sellem tarafından yapılmamış olması ancak bunun yapılmasını gerektiren sebebin mevcut olmamasından ya da bunun yapılmasına bir engel bulunmasından dolayıdır.

2- Terk sünneti ancak ibadet konusu olan ve buna dahil olan meseleler hakkındadır. Maslahat-ı mürsele ise böyle değildir. Zira maslahat-ı mürselede genel bakış açısı; akıl ile düşünülen anlamlar ve akıllara arz edildiğinde kabul ile karşılanan akla uygun işler hakkındadır. İbadet konuları ve buna bağlı olan dinî meseleler maslahat-ı mürsele kapsamına girmez.

3- Terk sünnetine muhalefet etmek, dinde bid’at çıkarma

kapsamına girer. Bu, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in yapmadığı bir ibadetle Allah'a ibadet etmek demektir ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in: "**Kim dinimizde ondan olmayan bir şey ortaya çıkarırsa reddolunur**"[88] hadisinin kapsamındadır.

Buradan önemli bir esas ortaya çıkmaktadır: bu esas sayesinde terk sünneti, bid'atten ayırt edilir. Bu da, terk sünnetine muhalefetin dinde bir bid'at olmasıdır.

Maslahat-ı mürsele ise böyle değildir. Zira maslahat-ı mürseleye muhalefet etmek dinde bid'at çıkarmak anlamına gelmez. Bu ancak maslahat ve mefsedete aykırı düşmek babına girer. Maslahat-ı mürsele zaruretler derecesinde olabildiği gibi, ihtiyaçlar ve tahsiniyyat derecesinde de olabilir. Maslahat-ı mürseleyi terk eden, bir kötülüğe düşer. Bu kötülüğün derecesi

[88] Buhari (2697) Muslim (1718)

de zikrettiğimiz bu maslahat derecelerine göredir.[89]

[89] Bkz.: el-Mustasfa (s.251)

Vesileler ve Maksatlar

Maddî ve amelî olarak iki türüyle vesilelerde aslolan mubahlıktır. Ancak dinde yasaklanan veya bir sünnetle çakışan vesileler bundan hariçtir. Vesileler maslahat ve mefsedet kaidelerine göre içtihadîdir. Mesela mescidler zaman, mekan ve insanların durumuna göre; kerpiçten, ahşaptan, taştan ve demirden bina edilebilir. Fakat herhangi bir ihtiyaç veya zarureti gidermekle alakası olmayan süslemeler ve yazılara gelince bunlar da vesile olmasına rağmen bunların caiz olmadığında şüphe yoktur. Çünkü bu konuda yasaklama gelmiştir. Mihraplar da böyledir.

Vesilelerde aslolanın mubah olmasının delili: Allah Teâlâ cihad vesileleri babında şöyle buyurmuştur: "**Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın**" (Enfal 60) Harp hazırlıkları çeşitlidir ve bunlar cihad ibadetinin vesilelerdendir. Emir mutlak olmakla beraber vasıf sınırlanmadığı için hakkında yasaklık belirten özel bir delil olmadıkça mutlak mubahlığa delalet eder. Şayet vesileler içtihadî olmasaydı özel bir şer'î delil gelmedikçe silah üretilemezdi.

Ebû Hureyre radıyallahu anh'ın rivayet ettiği hadiste de şöyle buyrulmuştur:

الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ، هِيَ لِرَجُلٍ أجر، ولرجل ستر، وعلى رجل وزر

“**Atlar üçtür. Biri sahibi için ecirdir, biri sahibi için (ihtiyaçlarını gideren) bir perdedir ve biri de sahibi üzerinde vebaldir**.”[90]

Şüphe yok ki at gaye değildir. Bilakis vesilelerden bir vesiledir. Din bunun hükmünü sahibinin niyet ve gayesine bağlamıştır. Bu da bu konuda aslolanın mubahlık olduğuna ve fakihlerin kararlaştırdığı gibi: “vesileler maksatlarının hükmüne tabidir” kaidesine delalet eder.

Bu Kaide Mutlak Mıdır?

İnsanlardan birçoğu amel etmiş olduğu bir bid'at ya da bulaşmış olduğu muhdes bir şey reddedildiğinde, yapmış olduğu fiilin meşru olduğunu ispat etmek için hemencecik sana der ki: "*Bu bir vesiledir. Maksat Allah'a ibadet etmektir. Vesileler için gayelerin ya da maksatların hükmü geçerlidir*."

Peki vesileler için maksatların hükmü geçerlidir kaidesi genel bir kaide midir?

İbn Kayyım şöyle der: "Bir şey mubah, hatta vacip olabilir. Bununla birlikte vesilesi mekruh olur. Taat için yapılan adağa vefa göstermek böyledir. Böyle bir adağa vefa göstermek vacip olmakla beraber, vesilesi olan adak adamak mekruhtur, yasaklanmıştır... Yine aynı şekilde ihtiyaç anında mahlûkattan istemek mekruhtur. Bununla beraber isteme neticesinde elde

[90] Muslim (987)

ettiği şeyden faydalanmak mubahtır. Bunun örnekleri çoktur..."[91]

Selefi Salihin'in uygulamasına bakan kimse, onların ibadetle alakalı olan şeylerde sonradan ortaya çıkan vesileler ya da maksat olarak isimlendirilen ayırıma bakmaksızın son derece titiz ve dikkatli davrandıklarını görür.

Mesela Abdullah b. Mes'ud radıyallahu anh küçük çakıl taşları ile Allah'ı zikreden bir topluluğa karşı çıkmıştır.

Onlar Allah'ı zikretmek gibi meşru bir ibadette tekbir ve tesbihi sayabilmek için küçük çakıl taşlarını vesile olarak kullandılar. Bu yaptıklarında niyetleri de güzel idi. Bununla birlikte İbn Mes'ud radıyallahu anh, söz konusu vesileyi içeren amellerine karşı çıkıp kabul etmemiştir. Çünkü böyle bir şey, zamanında **gerekçeli sebebi mevcut olmasına** rağmen Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'den bilinmeyen bir şeydir. Sünnete muhalefet etmeleri ve bid'atte vuku bulmaları sebebiyle onların muhdes olan amellerine böylesi bir günah takdir etmiştir.

İbn Mes'ud radıyallahu anh onların güzel niyetleri sebebiyle yapmış oldukları amellerini görmezden gelmemiş ya da onu yapmış oldukları şeyin sıhhatine bir delil olarak kabul etmemiştir. Zira iyi niyet ne bir bid'ati sünnet, ne de çirkin bir şeyi güzel yapamaz. Bilakis iyi niyet ve ihlasla birlikte sünnete uygunluk ve selefe mutabaat olması gerekir.

Bizler şayet şer'î maksatlar için bid'at vesileler ihdasına imkân veren kapıyı açarsak o zaman din başka bir dine, şeriat başka bir şeriate dönüşür. Zira Allah'a sadece kendisinin meşru

---

[91] Medaricu's-Salikin (1/116)

kıldığı bir fiille ve meşru kıldığı bir şekilde yaklaşılabilir.

Kendisine yakınlaşma vesilesi olarak meşru kılmadığı şeyler ise; Allah bunlara sevap vermez. Bilakis ihdas eden, bu fiilinden dolayı günah kazanır.

Vesileleri Kullanmanın Kayıtları

1- Vesilelerde aslolan, onu yasaklayan bir delil veya bir sünnetin iptali yahut kullanılmasından dolayı bir mefsedet bulunmadıkça mubah olmasıdır.

Mesela suretler ve müzik haram kılınan vesilelerdir. Vesilenin kendisinin haram kılınan bir şey olmaması gerektiği için bu unsurların Allah'a davet gerekçesiyle kullanılması bid'atttir.

Mefsedet içeren vesile örneği ise ezan okunması için hoparlör kullanılmasıdır. Bu, yalın insan sesiyle mükellefler üzerine düşen namaza iştirak etme yükümlülüğünü probleme sokucudur. Hoparlörden çıkan insan sesi değil, cihazın çınlamasıdır. Şayet müezzinin sesini, bir kişinin seslenmesinden daha fazlasıyla duyurmak şer'î bir gaye olsaydı, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanın mescide çağrıda bulunmak üzere birden fazla müezzin farklı yerlerde ezan okuyabilirdi. Ancak Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem böyle bir uygulamada bulunmamıştır. Yine üçüncü maddede geleceği gibi, hoparlör gaye haline gelmiş, insanlar hoparlörsüz okunan ezana itibar etmez olmuşlardır.

2- Vesile hakkında teşvik edici bir nas varsa yahut bu vesile kullanılmadığında bir maslahat elden kaçacak veya bir mefsedet meydana gelecekse bunun kullanılması kuvvetlenir. Mesela savaş için kuvvet hazırlığı hususunda nas mevcuttur.

Mescidlerde elektrik kullanılmasında maslahat söz konusudur ve herhangi bir mefsedet yoktur.

3- Vesile bizzat gaye haline gelmemelidir. Mesela minare mescide delalet etmesi, ezanı yüksekte okuma gibi gayeler için yapılmıştır. Ancak bu vesile gaye haline gelmiş, minareler süslenmiş, genişletilmiş, birden fazla yapılmış, insanlar minaresiz mescidi mescid saymaz hale gelmiştir.

4- Vesilenin aslı kâfirlerin şiarı olmamalıdır. Mesela mescidlerin kilise gibi yapılması, dinî bir amelin başlangıç ve bitişini bildirmek için zil kullanmak, kıblenin bilinmesi için mihrap yapmak gibi. Nitekim Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: “Kim bir kavme benzerse onlardandır” buyurmuştur.

İçindekiler Tablosu

Giriş.....2
Maslahat Kavramı 5
Nas Kavramı: 6
Nas ve Maslahat Arasındaki İlişki.....6
Dinin, Kulların Maslahatı Esası Üzerine Kurulu Olması: 7
Maslahatın Türleri, Kısımları ve Şartları.....11
Muteber maslahatın şartları: 12
Maslahatın Gerçekleştirilmesi İçin Şer'i Nasları İptal Etme Şüphesinin Reddi: 13
Deliller: 14
Muhalifin Delilleri.....15
1- Zarar Hadisinin Delil Getirilmesi 15
Bu İddianın Cevabı: 16
2- Nasların farklı ve çelişkili olduğu iddiası: 17
Bu İddianın Cevabı.....17
İkinci şüphe: Maslahatların gözetilmesi bizatihi hakiki bir emirdir.....20
3- Maslahatın nassın önüne geçirebileceğine dair sünnette delil olduğu iddiası.....21
Bu İddialara Cevap: 21
Maslahatın Uygulanmasına Dair Şaibeli Örnekler:.....25
Kalpleri ısındırılanların payının iptal edilmesi: 25
Bir kişi sebebiyle bir topluluğun öldürülmesi: 26
Kıtlık Yılında Hırsızın Cezasının İptali:.....27
Bir Mecliste Verilen Üç Talakın Kesin Ayrılık Sayılması: 27

Güç yetmesine rağmen iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklamanın terk edilmesinin caiz görülmesi: 28
Kâfirlere Benzemek: 31
İki Zarardan Hafif Olanını Gözetmek.....34
Hâcet ile Zaruret Arasındaki Farklar 39
Sakıncalıyı Mubah Kılan Hacetin Şartları.....41
Haram Kılınan Şeyler Davetin Maslahatı İçin Kullanılabilir mi? 45
Müslümanların Maslahatı İçin Demokratik Düzenlerde Oy Kullanılır mı?.....48
Maslahatı Mürsele Bid'at Değildir 52
Terk Sünneti.....61
Terk Sünnetinin Maslahat-ı Mürsele İle Alakası 70
Vesileler ve Maksatlar 75
Bu Kaide Mutlak Mıdır?.....76
Vesileleri Kullanmanın Kayıtları.....78